

Obsah

Úvod.....	4
1. Stáří z pohledu psychologických teorií.....	6
1.1 Jak je možné definovat stárnutí.....	6
1.2 Vliv stárnutí na intelekt.....	7
1.3 Vliv stárnutí na změny osobnosti.....	10
1.4 Duševní poruchy ve stáří.....	14
2. Stáří z pohledu společnosti a práva.....	18
2.1 Společenský předsudek vůči stáří.....	18
2.2 Nástroje na ochranu práv seniorů.....	21
3. Stáří a víra.....	28
3.1 Stáří z pohledu psychologie náboženství.....	28
3.2 Dospělá víra v životě člověka.....	30
3.3 Seniori v křesťanském společenství.....	34
3.4 Stáří z pohledu Bible.....	37
3.4.1 Abraham.....	38
3.4.2 Jakob.....	40
3.4.3 David.....	41
4. Praktická část bakalářské práce.....	44
4.1 Diakonie ČCE - středisko v Krabčicích.....	44
Závěr.....	48
Bibliografie.....	50
Příloha č. 1.....	52
Příloha č. 2.....	54
Příloha č. 3.....	56
Příloha č. 4.....	58
Příloha č. 5.....	59

Anotace

Má bakalářská práce se jmenuje Víra ve stáří a je rozdělena na dvě části. První a delší část je teoretická a druhá část je praktická. V teoretické části jsou tři velké kapitoly, každá kapitola řeší dané téma z jiného oboru. První kapitola řeší stáří z psychologického pohledu. Zde se zabývám psychologickými změnami ve stáří. V druhé kapitole se zabývám společensko-právním pohledem na stáří. Uvádím zde různé dokumenty, které seniory chrání a chrání jejich práva. Dále se zabývám dokumenty, které chrání seniory v sociálních zařízeních. Třetí kapitola je nejdůležitější, neboť je o samotném tématu. Je to kapitola teologická. Hledám zde odpovědi na otázky: Jak se mění víra ve stáří? Zda je víra pro staršího člověka důležitá, a jestli má ve stáří nějaký vývoj? Také se v této kapitole zabývám zapojením seniorů do farního života a celkově pastorační prací se seniory. Praktickou část tvoří rozhovory se zaměstnanci a obyvateli domova pro seniory v Krabčicích. Praktická část má za úkol dokreslit pohled na téma víra ve stáří. Ukázat jak je to v praxi. Tyto rozhovory byly velmi zajímavé a pomohly mi odpovědět na základní otázky spojené s mou prací.

Annotation

My bachelor thesis is called Faith in old age and is divided into two parts. First longer one is theoretical and the second one is practical. In theoretical part are three large chapters, each chapter addresses the topic from different branch. First chapter addresses old age from psychological point of view. Here I deal with psychological changes during old age. What becomes worse during old age and what remains in good condition. In second chapter I deal with socio-legal look on old age. Here I present various documents, which protect seniors and their rights. Further I deal with documents, which protects seniors in social settlements. Overall, this chapter is about opportunities and help which should be provided to seniors. Third chapter is the most important, because it is about the topic itself. It is theological chapter. I seek here answers to questions like: How faith changes during old ages? Is the faith important for an older man and does it somehow develop during old age? Also I am speaking in this chapter about involving seniors into parish life and generally into pastoral work with seniors. Practical part consists of interviews with employees and inhabitants of house for seniors in Krabčice. Practical part is supposed to finish the view on the topic theme: Faith during old

ages. To show, how theory really works. Those interviews were really interesting and they helped me to answer the basic questions related to my work.

Old age – stáří, religios faith – víra v Boha, faith – víra, right - právo

Úvod

Během svého studia na Evangelické teologické fakultě jsem měla možnost nahlédnout do problematiky mnoha cílových skupin klientů. Každá z těchto skupin mě jako studentku určitým způsobem ovlivnila a zaujala. U některých skupin jsem však pocítovala větší naléhavost daného souboru problémů. K této skupině patří i senioři. A proto jsem si pro svou závěrečnou práci vybrala právě toto téma.

Člověk se musí zamýšlet nad tím, že seniorů v naší společnosti přibývá. V určité fázi života potřebují pomoc druhých a nemohou zůstat sami. Je to problém, který se dříve nebo později dotkne každého, ať už bude starý on sám nebo někdo, kdo je mu blízký a drahý.

Mé téma se však netýká pouze seniorů jako takových, ale jejich vztahu k Bohu, pohledu na víru nebo v širším slova smyslu na víru v něco vyššího.

Ve své práci se však nezabývám tímto tématem pouze z pohledu teologie, ale snažím se o mezioborový přístup k problému. Stáří popisují z hlediska psychologie, jako soubor daných změn v životě člověka. Zaměřuji se proto i na to, jak vidí psychologové úbytek sil, a kognitivních dovedností, které jsou se stářím spojeny.

Dále se zabývám právním pohledem na stáří. Některé dokumenty seniory chrání, a jiné jejich práva a možnosti popisují jako celek. V neposlední řadě mě zajímá, která konkrétní práva jsou v těchto dokumentech popsána.

A konečně stáří z pohledu teologie, což je samotným tématem mé práce, stáří ve vztahu k víře. Zde se dostávám k zásadním otázkám, které si v rámci své práce kladu. Je víra pro starého člověka důležitá? Jak se mění víra ve stáří? Je možné zaznamenat nějaký vývoj ve víře seniora? Je to vývoj směrem k víře či odklonu od ní? Které opěrné body jsou ve stáří důležité ve vztahu k víře? V této kapitole se také zabývám pastorační prací se seniory, jejich zapojením v křesťanském společenství a možnostmi jejich integrace.

Domnívám se, že problematika seniorů se již začala velmi kvalitně řešit, a toz mnoha podstatných stran a úhlů. Společnost si začala uvědomovat soubor potřeb, které starší spoluobčané mají. Jsou však důležité životní rozměry stáří, které je třeba hlouběji popsat. Podle mého názoru mezi tyto rozměry patří i víra. Osobně si však nekladu v rámci své práce jiný cíl, než popsat tento problém z pohledu více oborů a pokusit se odpovědět na otázky, které jsou ve vztahu k tématu důležité. Metoda, kterou jsem pro svou práci zvolila, je především analýza dostupné literatury.

Součástí mé práce je také praktická část. Tu představuje výzkumná sonda, jež má za úkol ilustrovat, jaký je vztah seniorů k víře a jak oni sami vidí možnosti jejího naplnění. Tvoří ji rozhovory se zaměstnanci a obyvateli domova pro seniory v Krabčicích.

Rozhovory nejsou jen dokreslením mé praktické části, ale chci na jejich základě ukázat praktická východiska pro toto téma.

Toto vše jsou podněty, které mě vedly k napsání bakalářské práce na téma víra ve stáří.

1. Stáří z pohledu psychologických teorií

V první kapitole popisují stáří jako takové z pohledu psychologických teorií. Tato kapitola by měla sloužit jako přiblížení cílové skupiny klientů, kterou jsem si pro svou práci vybrala. Víra samotná samozřejmě není psychologickou kategorií, prožívá ji ale každá živá bytost, která se nachází v určitém stadiu svého životního vývoje. Tento osobní vývoj víry v každé osobnosti má vliv na veškeré konání a prožívání, které lidská bytost uskutečňuje.¹

1.1 Jak je možné definovat stárnutí

Jak píše Ian Stuart – Hamilton ve své knize *Psychologie stárnutí*, existuje mnoho způsobů, jak stárnutí definovat.² Jednou z možností je zaměřit se na charakteristické rysy, které jsou u starého člověka dlouhodobě vyzorované. Tyto charakteristiky je možné dále dělit na primární stárnutí, což jsou tělesné změny stárnoucího organismu, a sekundární stárnutí, které představuje změny, jež se ve stáří mohou často objevovat, ale nejsou však jeho nutným doprovodným jevem. Někteří odborníci přidávají ještě terciální stárnutí, kterým popisují prudký a nápadný tělesný úpadek předcházející smrti.³

Dalším měřítkem, které je možné používat pro definování stárnutí, je sociální věk. Tento pojem se vztahuje ke společenskému očekávání chování, které má být přiměřené biologickému věku. Západní společnost očekává od spoluobčanů, kterým je šedesát let a více, že se budou chovat klidně a usedle. Za znak stáří je v takové společnosti považováno například ukončení pracovního poměru a odchod do důchodu. Existují však „primitivní“ společnosti, které považují stáří považují za odměnu za zbožný život. Je patrné, že většina společností je přesvědčena, že stáří znamená změnu sociálního statusu. Liší se však chronologický věk, který je v různých společnostech chápán jako počátek stáří. Mezní hodnoty jsou padesát a sedmdesát let. Pokud bychom se na věk, kdy začíná stáří, zeptali gerontologů, za mezní věk by považovali hodnoty šedesát až šedesát pět.⁴

Dále je stáří možné definovat podle toho, jak opticky vypadá, jak jej můžeme pozorovat z vnějšku. Zevnějšek staršího člověka prodělal řadu změn a stáří je možné

¹ O sepjetí mezi křesťanskou vírou a vírou jako obecně lidským fenoménem, tedy i v jeho psychologické dimenzi, píše např. teolog Josef Zvěřina v své *Teologii agapé*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 49-50.

² Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, Praha : Portál, 1999. s. 18

³ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 19

⁴ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 20

rozpoznat z jeho tváře, z gest a z chůze. Ani psychika seniora, kterou již není tak snadné popsat z vnějšku, nezůstala ušetřena. Starý člověk nevnímá své okolí zcela ostře, lidé kolem něj mluví příliš tiše, nezřetelně a rychle. Nemusí rozumět mnohému z toho, co jeho okolí dělá nebo říká. Mladší lidé kolem něj zase nemají příliš chuti porozumět jeho zastaralému světu.⁵

1.2 Vliv stárnutí na intelekt

V této podkapitole bych se ráda krátce zabývala vztahem mezi stárnutím a intelektovými schopnostmi. Vliv stárnutí na inteligenci je společností obecně chápán tak, že stáří přináší větší moudrost, ale menší důvtip nebo bystrost.

Vystihnout podstatné povahové rysy starého člověka není jednoduché, protože každý člověk měl zcela odlišný individuální osud, přesto že byl realizován ve stejném společenském uspořádání.⁶ Proto nejdříve obecně o stáří a inteligenci.

Aby bylo možné situaci popsat, musíme si inteligenci rozdělit do několika pojmů, které jsou stanoveny hierarchickým přístupem. Všechny schopnosti intelektu tak dle tohoto přístupu vycházejí z celkových předpokladů intelektu, ale opírají se i o specializovanější dovednosti, které jsou závislé na povaze určité úlohy. Byla tak stanovena krystalická inteligence a fluidní inteligence. Tyto dva termíny bychom mohli nahradit pojmy moudrost a důvtip. Krystalická inteligence představuje množství vědomostí, které člověk získal v průběhu života. Fluidní inteligence naopak nepředstavuje získané vědomosti, ale schopnost řešit problémy, pro které nenajdeme lehce řešení na základě nastudovaných vědomostí. Jde o schopnost řešit nové problémy.⁷

Mnohé studie tak ukázaly, že fluidní inteligence se v důsledku stárnutí zhoršuje, avšak krystalická inteligence zůstává zachována. Tyto výsledky se však nedají brát jako zcela obecné, neboť existují jedinci, kteří mohou věkem způsobeným změnám velmi dobře odolávat. Další výzkumy doložily, že mladé subjekty mají významně lepší výsledky testů fluidní inteligence než starší subjekty. Průměrný starý člověk tak podává v takových testech výkon, který je ve skupině mladších dospělých hodnocen jako velice podprůměrný.⁸

⁵ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. Praha : Panorama, 1990. s. 21

⁶ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. Praha : Panorama, 1990. s. 86

⁷ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 50

⁸ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 55

Velmi zajímavý je také pojem reakční čas neboli RČ. Tento pojem označuje hodnotu, za kterou je člověk schopen reagovat na výskyt podnětu. Čím nižší je reakční čas, tím rychlejší je reakce člověka na podnět. Mít nízký reakční čas je tedy velice výhodné. Příkladem RČ je například rychlost, jakou dokáže člověk odpovědět na otázku, ale je mnoho daleko jednodušších příkladů. Takovým klasickým je čas, za který člověk stiskne tlačítko, které se rozsvítilo. Existuje mnoho a mnoho testů, které měří RČ.

Je dlouhodobě dokázáno, že hodnoty RČ s věkem rostou. Testy RČ ještě rozdělujeme na Jednoduché reakční časy (JRC), které měří rychlost reakce pouze na jeden podnět, a výběrové reakční časy (VRC), v kterých jde o reakce na celou řadu subjektů. Většina gerontologů se shoduje v názoru, že starší lidé jsou výrazně pomalejší při testech VRC než v testech JRC. To, že starší lidé mají obecně vyšší RČ, je možné vysvětlit tím, že ve stáří se zpomalují reakce nervových impulsů a čím větší je množství voleb, tím větší psychická aktivita je zapotřebí.⁹

S narůstajícím věkem také jednoznačně souvisí úbytek pozornosti. Co to vlastně pozornost je? „*Pozornost je schopnost soustředit se na určité věci nebo si je zapamatovat bez ohledu na přítomnost rušivých podnětů (které mohou být současně psychicky zpracovány).*“¹⁰ Pozornost se projevuje různými způsoby. Například vytrvalá koncentrace je schopnost soustředit se na daný úkol, aniž by se člověk nechal rozptylovat. Druhý pojmem související s pozorností je výběrová pozornost, která označuje schopnost soustředit se na daný úkol za přítomnosti rušivých podnětů. Výběrová pozornost se testuje úlohami na vizuální vyhledávání. Zkoumaným osobám se předloží řada písmen a jejich úkolem je vyhledat pouze konkrétní písmeno. Výsledky takových testů dokázali, že staří lidé jsou výrazně pomalejší než mladší lidé. Staří lidé navíc nebyli schopni pracovat se skutečností, že hledaný cíl se objevuje v určitých pozicích častěji než v jiných. Výsledky starší generace byly stále stejné bez ohledu na to, zda se cíl nacházel ve stále stejné pozici, nebo v pozici neobvyklé. Jiné studie dokázaly zase skutečnost, že pozornost staršího člověka souvisí s velikostí, tvarem a jasností dotyčného podnětu.

Velmi typická pro stáří je také porucha paměti. Je ale třeba říci, že zapomnětlivost není výhradně rysem starého člověka. I v ostatních věkových obdobích člověk zapomíná. Paměť má různé kvality, a tak se rozlišuje paměť krátkodobá, dlouhodobá, provozní, profesní, specifická pro prostor, pro čísla a tak dále. Paměť se jako proces

⁹ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 64

¹⁰ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 74

skládá z řady stupňů, ve stáří dochází k pravidelnému snížení všípivosti a vnímavosti. To jsou podstatné složky paměti, ale netvoří celou paměť. Dále bývá postižena vybavnost, a tak vznikají typicky trapné situace pro staršího člověka, když si s někým povídá a nemůže si vzpomenout na jeho jméno, ale do souvislosti dějů dávno minulých ho zařadí. Jsou však složky paměti, které bývají zachované, je to znovupoznávání. Starý člověk zažívá určité paradoxy dané změnou paměti. Dobře si vzpomene na minulost, zejména dětství a mládí, zná jménem učitele, kteří ho učili ve škole, ale nemůže si vzpomenout, co dělal včera nebo jaké je datum.¹¹

Méně známou informací je, že ve stáří stoupá zájem o všeobecnou informovanost a rozhled. Vzrůstá smysl pro detail. Vyrůstá například schopnost rozlišovat tóny, barvy a obecně detaily. Starý člověk dále může mít na vysoké úrovni kulturu projevu, a to hlavně v oboru, kterému se celý život věnoval.¹²

S obecnou inteligencí jde také ruku v ruce tvořivost. Definice tohoto pojmu jsou různé, ale je možné tento pojem vyjádřit slovy: „má-li být nějaký čin tvořivý, musí být neotřelý a musí odpovídat dané situaci“.¹³

Většina odborníků uvádí, že ve stáří dochází k ochuzení fantazie a invence. Tvůrčí schopnosti jsou základně zachovány, ale nápady se nedostávají pohotově. Někdy může také chybět výraznější motiv pro činnost, kterou je starý člověk schopný realizovat, ale není to nezbytně nutná činnost.¹⁴

Nejlepší vysvětlení pojmu tvořivost je ukázat si ho na konkrétním testu. Subjektu je ukázána například obyčejná cihla. Dotyčný má za úkol vymyslet co největší množství způsobů využití tohoto předmětu. Na takový úkol existují dva typy reakcí. První je konvenční způsob využití cihly, a to sice na stavbu domu. Druhou reakcí je nekonvenční využití. Cihlu je například možno rozdrtit a získat tak červený prášek na barvu. Druhý způsob využití byl nově vymyšlen a ještě možná nevyužit. Takovému myšlení se říká divergentní. Výzkumy dokázaly, že starší lidé mají mnohem horší divergentní myšlení než mladší generace. Zajímavé je, že rozdíly mezi starší a mladší generací je stejný i u jedinců, kteří mají totožnou inteligenci a úroveň vzdělání.

Co lze říci závěrem k inteligenci? Podle tradičních představ si staří lidé zachovávají svoji moudrost neboli krystalickou inteligenci, ale ubývá jim důvtip či bystrost neboli fluidní inteligence. Dosud uskutečněné testy tento názor potvrzují, ale zároveň

¹¹ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. S. 95

¹² Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. s. 96

¹³ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 80

¹⁴ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. S. 97

upozorňují na to, že určité procento starých lidí si fluidní inteligenci zachovává, a že metodologie daného výzkumu ovlivňuje velikost rozdílů mezi výsledky testů mladší a starší generace.¹⁵ Pravdou však zůstává, že u většiny lidí jsou změny intelektu značné, v průměru se rovnají poklesu o dvě standardní odchylky od průměrných výsledků mladších dospělých.

Pokud bychom vyšli z informací, které nám dává psychologie o stáří, a pokusili je aplikovat na víru, mohli bychom se domnívat, že chápání některých složitějších teologických problémů, je snazší pro mladšího člověka než pro seniora. Možná i jakási duchovní představivost je ve stáří ohroženější.

1.3 Vliv stárnutí na změny osobnosti

Zde bych se ráda zmínila o věkem podmíněných změnách osobnosti, které tak úzce souvisí s běžným životem člověka, jeho prožíváním a s obrazem, který vnímá nejbližší okolí staršího člověka.

Helena Haškovcová píše v knize *Fenomén stáří* s trochou nadsázky, že stáří karikuje povahu. Typické vlastnosti člověka se ke stáru skutečně zvýrazňují. To registruje zejména veřejnost a vnímá tento rys více negativisticky. Registruje spíše nepříjemné projevy stařecké povahy. Kdo byl v mládí šetrný, bývá ve stáří lakomý. Kdo se rád hádal a hádky mu přinášely zábavu, dospívá ve stáří do podoby nesnášenlivého a vztahovačného kverulanta. Bylo by možné vyjmenovat tak mnoho negativních rysů povahy, dokonce i v pohádkách je možné dočíst se o typických negativních rysech starých lidí. Není to však tak jednoduché, a tak se ve stáří zvýrazňují i kladné a život obohacující vlastnosti. Jak v pohádkách tak v lidských představách existují moudří vševědové, laskaví dědečkové a milující babičky. Po dlouhá staletí byly tyto základní obrazy psychiky ve stáří přijímány a předávány z generace na generaci jako obecná vědomost a zkušenost.¹⁶

A nyní k hlubšímu rozebrání lidské osobnosti. Psychologové se dnes i v historii velmi široce zabývali stanovením jednotlivých osobnostních typů a chováním s tímto typem souvisejícím. Velmi známé je Eysenckovo měření extroverze-introverze, neuroticismu a psychotismu. Charakterový rys extroverze-introverze (E) udává, do jaké míry je člověk společenský a asertivní. Extrovert je tedy ten, který má blíže k těmto charakteristikám. V každé osobnosti jsou v určité míře smíšeny jak extrovertní tak introvertní vlastnosti,

¹⁵ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 87

¹⁶ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. s. 86-87

ale člověk se vždy přiklání vždy jen k jednomu pólu.¹⁷ Charakterový rys psychotismu (P) označuje, do jaké míry je člověk emocionálně chladný a nespolečenský. Neuroticismus (N) udává míru, v níž je člověk úzkostný, a dále tento pojem udává stupeň stability jedincových emocí.

E, P a N se v průběhu lidského života mění, velkou roli v tom také hraje pohlaví člověka. P s věkem klesá, avšak u mužů daleko rychleji než u žen. Velmi zajímavá je proměna E. Zde je to stejné jak u mužů tak u žen, s přibývajícím věkem je jedinec stále introvertnější. V dospívání jsou však muži daleko extrovertnější než ženy. Změny v N nejsou tak výrazné. K poklesu neuroticismu dochází u obou pohlaví, ale ve všech věkových kategoriích mají ženy N skóre výrazně vyšší než muži. Eysenck uvádí, že tato zjištění předpokládají menší sklon starších lidí k výkyvům nálad, a že jsou tedy klidnější. Netvrdí však, že jsou lidé ve stáří šťastnější. Spíše se dají změny popsat tak, že staří lidé jsou s postupujícím věkem k okolnímu světu lhostejnější a jejich nálada se tak často nemění, je spíše konstantní. Tato lhostejnost se v lepším případě vyvine v klid a vyrovnanost, v tom horším pak v apatii a strnulost.¹⁸

Eysenck byl přesvědčen, že důvodem změn E, P a N ve stáří jsou fyziologické změny, které ovlivňují centrální nervový systém. Mnoho psychologů však s tímto názorem ne zcela souhlasí a uvádějí jako další ovlivňující faktor změnu životního stylu. Starý člověk se může stát introvertnějším proto, že mu během stárnutí přestává vyhovovat okolní společnost a nejsou již naplněny jeho potřeby. Staří lidé se proto více uzavírají do sebe, což má za důsledek větší rezervovanost a častější samotářství.

Dnes se již mnoho psychologů přiklání k teorii, která za hlavní příčinu změn osobnosti uvádí životní styl. Koganova studie zjistila, že v druhé polovině života obecně dochází k menším změnám. Jedinci si zachovávají ve srovnání s ostatními příslušníky své věkové kategorie stále stejnou sílu osobnosti. Dá se tedy říci, že pokud byla žena ve dvaceti letech extrovertnější než její vrstevnice, bude s největší pravděpodobností extrovertnější než její věková skupina i v šedesáti letech.¹⁹

Je však pravda, že studie charakterových rysů časem selhala, neboť nebylo možné stanovit zcela přesné výsledky. Tato oblast výzkumu byla podrobena značné kritice, onen základ však studie podávají a je možné je brát jako ověřené informace.

¹⁷ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 150-151

¹⁸ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 152

¹⁹ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 152

První pokusy popsat stárnoucí osobnost byly učiněny na poli psychoterapie. Použijme například Eriksonovu teorii, která předpokládá, že osobnost se vyvíjí v průběhu celého života. Podle Eriksona jedinec řeší v různých fázích vývoje různé konflikty. V dětství tak člověk musí řešit konflikt mezi důvěrou a nedůvěrou, pomoci mu v tom má budování důvěry k blízkým. Na dobu celého života Erikson stanovuje osm takových konfliktů a poslední tato fáze souvisí se stářím.²⁰

První nejranější stadium se jmenuje Základní důvěra proti základní nedůvěře.²¹ Další následné stadium je Autonomie proti studu a pochybám. Iniciativa proti vině, tak se jmenuje třetí vývojové stadium. Čtvrtým stadiem je snaživost proti méněcennosti. Dalším stadiem je identita proti konfúzi rolí. Na toto období velmi úzce navazuje období intimnosti proti izolaci. Předposlední stadium se jmenuje Generativita proti stagnaci a týká se evolučního vývoje, který z člověka učinil vyučujícího a vychovávajícího. Dospělý člověk potřebuje, aby ho někdo potřeboval.²²

Fáze, která se týká stáří, se nazývá konflikt integrity versus zoufalství. Cílem této poslední fáze je integrace ega. Jedná se o vyústění všech předchozích stadií. Jen ten, kdo na sebe vzal péči o věci a lidi, kdo se přizpůsobil triumfům a zklamáním, která jsou v životě nevyhnutelná, kdo přivedl na svět nového člověka nebo novou ideu, může vydávat pomalu zrající plody těchto předchozích sedmi stadií. Láska k vlastnímu egu je doplněna o lásku k svému okolí. Člověk přijímá vlastní jedinečný životní běh jako něco, co muselo být tak a ne jinak.²³ Jedinec by si měl uvědomit, že dřívější cíle jeho snažení jsou uzavřeny či naplněny, a že již neexistují žádné otevřené konce. Takový jedinec, který trpí pocitem, že se mu nepodařilo vše, čeho chtěl dosáhnout, může trpět pocitem zoufalství, neboť se blíží doba smrti a již není čas. Konec takového života může být depresivní a zoufalý. Rozhodně však nebylo Eriksonovým záměrem popsat stáří jako pasivní čekání na smrt. Spíše tuto fázi chápe jako neustálé učení a usmíření se svým okolím, smrt pak nepůsobí tak palčivě.²⁴

Erikson nebyl zdaleka jediným psychologem, který se zabýval vývojem lidské osobnosti. Domnívám se, že pro mé téma by mohl být také zajímavý Lawrence Kohlberg a jeho šest stupňů morálního vývoje. Tyto stupně jsou přiřazeny ke třem rovinám morálního usuzování. Je to rovina předkonvenční, konvenční a postkonvenční. Rozdíl

²⁰ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 154-155

²¹ Erikson, Erik H. *Osm věků člověka*, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, přeložená kapitola z knihy *Childhood and Society*, New York 1963. s. 5

²² Erikson, Erik H. *Osm věků člověka*, s. 17

²³ Erikson, Erik H. *Osm věků člověka*, s. 18-19

²⁴ Stuart-Hamilton, Ian. *Psychologie stárnutí*, s. 155

mezi jednotlivými stupni vývoje nezáleží nejvíce na rostoucím vědomí morálních norem, ale spíše na kvalitativně odlišném způsobu uvažování o morálních problémech. Každý musí projít jednotlivými stupni postupně, a to ve stejném pořadí. Každý další stupeň vychází ze stupně předešlého. Rychlost vývoje může být samozřejmě individuální, může se také stát, že se vývoj na některém stupni zastaví. Podstatnou kvalitou této teorie je, že mají popisovat morální asimilační schémata, což jsou způsoby, jak jedinec vnímá morální problémy a pokouší se je řešit.²⁵

První a počáteční stadium se nazývá **Odměna a trest**. V tomto stadiu je nejdůležitější, že se člověk chce vyhnout trestu a snaží se přizpůsobit autoritám s převahou moci. Toto stadium vychází ze základní lidské motivace, která se snaží vyhnout určitému jednání, pokud za ně byl jedinec potrestán, a naopak se jedinec snaží jednat tak, aby následovala odměna. V tomto stadiu nezáleží na dobrých či špatných úmyslech jednání, ale na důsledcích toho určitého jednání.

Druhý vývojový stupeň představuje stadium s názvem **Účelové jednání**. Na tomto vývojovém stupni člověk překonává egocentrismus předešlého stupně. Člověk se již dovede vpravit do situace a potřeb druhé osoby a poznává, že právě zájmy druhého nemusí být shodné s jeho. Je to spojeno s učením rozpoznat motivy stojící za jednáním druhého, a také je částečně akceptovat. Zde si dítě může vyvinout velmi silný cit pro spravedlnost, který by se dal v jistých situacích nazvat jako „rovnostářský fanatismus“. U dospělého člověka může toto stadium nabýt podoby morálního cynismu, který z mezilidských vztahů činí účelové relace.²⁶

Třetí stupeň je označován jako **Shoda s ostatními**. Horst Heidbrink toto stadium vysvětluje velmi trefným výrokem: „*Člověk chce plnit to, co od něj očekávají blízcí lidé. Je důležité mít dobré úmysly a pomáhat druhým.*“²⁷ Třetí stupeň by se dal také vyjádřit ctnostmi jako přátelskost, slušnost a zdvořilost. Jedinec chce být „dobrým člověkem“ v očích svých nejbližších. V reálném obrazu to však neznamená, že se mladý člověk projevuje jako hodný chlapec či dívka, ale naopak i v opačném modelu, který je závislý na aktuální módě. Mladý člověk tak může nalézt to správné uspokojení v koženém oblečení či nabarvených vlasech. Vlídlost je nahrazena stavem „jsem v pohodě“ a slušnost nahrazuje klackovitost. V tomto stadiu totiž nejde tolik nějaký katalog ctností, ale o orientaci na normy určité zájmové skupiny, která je pro jednotlivce důležitá.

²⁵ Heidbrink, Horst. *Psychologie morálního vývoje*, Praha : Portál, 1997. s.74

²⁶ Heidbrink, Horst. *Psychologie morálního vývoje*, s. 76-77

²⁷ Heidbrink, Horst. *Psychologie morálního vývoje*, s. 77

Čtvrtý stupeň se jmenuje **Orientace na společnost**. V tomto stadiu se jedinec odvrací sám od sebe a sleduje rozsáhlejší zájmy. Je správné podporovat společnost, skupiny nebo instituce. Každý člověk má své povinnosti, které musí plnit a zároveň se musí řídit zákony.

Pátý stupeň představuje **Sociální úmluva a individuální práva**. Vnímání zákonů se posouvá, na první místě nestojí jejich nevyhnutelné dodržování, ale skutečnost, že jsou určeny k všeobecnému blahu a chrání práva všech lidí. Je důležité, aby bylo dosaženo co největšího užítku pro co největší množství lidí. Absolutní charakter v tomto stadiu mají život a svoboda. Není to však tak, že na tomto pátém stupni by jedinec mohl vzít právo do vlastních rukou, ale je možné přijmout perspektivu, která je nadřazená společnosti i právu, a člověk tak může rozeznat, kdy vede použití práva k bezpráví, a kdy odpovídá potřebám lidí.²⁸

Poslední stadium morálního vývoje se nazývá **Etické principy**. Jedinec věří v platnost etických morálních principů a norem a cítí se jimi osobně vázán. Principy představují všeobecné představy o spravedlnosti a jsou doplněny o názor, že pro všechny lidi platí stejná práva. Tento stupeň je podle Kohlberga orientován na svědomí. Ještě lépe by se dal tento stupeň popsat jako „nadindividuální“. Pro tuto skutečnost je poslední Kohlbergův stupeň často kritizován. Já se však domnívám, že pro nastínění morálního vývoje, který je člověk schopen během života učinit, Kohlbergova teorie stačí. Ve fázi stáří už by se každý měl nacházet za šestým vývojovým stadiem a umět etické problémy nahlédnout z větší zkušenosti.

1.4 Duševní poruchy ve stáří

Nejdříve pár slov z knihy *Fenomén stáří* od Heleny Haškovcové: „Ztratit rozum znamená ztratit vše, a tedy i schopnost vidět svou nekonečnou bídu. Jenomže ti druzí ji vidí. Demence ve stáří, tato tichá epidemie příštího století, je závažným onemocněním, které opodstatněně vyvolává obavy, a proto i pozornost odborníků a laiků.“²⁹

V této podkapitole bych ráda zmínila tři duševní poruchy, které se ke stáří vážou. V mnoha zařízeních se těmito chorobami dlouhodobě zabývají a pracují s nimi. Každému staršímu člověku taková nemoc zásadně změní život a je nutné z této situace dále vycházet.

²⁸ Heidbrink, Horst. *Psychologie morálního vývoje*, s. 82

²⁹ Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. S. 295

Příznaky duševních poruch ve stáří se vyskytují podobně jako u jiných věkových kategorií. Symptomy mohou být schované za fyziologické změny ve stáří, a tím méně nápadné. Častěji se však duševní poruchy vyskytují u seniorů, kteří žijí v zařízeních, kde je jim poskytována určitá péče, protože ztrácejí schopnost žít bez podpory svého okolí.³⁰

Jako první bych ráda uvedla poruchu **Depresivní syndrom**, který je často považován za součást stáří a ne duševní poruchu. Je velmi zatěžující jak pro nemocného, tak pro jeho rodinu a pečovatele. Vede ke zhoršení základních životních funkcí, takže lidé s tímto syndromem častěji navštěvují lékaře. Je to onemocnění závažné, ale léčitelné. Je však velmi důležité včas odhalit příznaky. Pracovníci, kteří jsou v denním kontaktu s nemocným, si mohou všimnout změn v chování a prožívání. Také je třeba předvídat zhoršení stavu v návaznosti na vážné změny či traumatizující události, jako je například smrt blízké osoby.³¹

Diagnostika deprese vychází ze sledování stavu nemocného, seniori někdy příznaky bagatelizují. U deprese dochází ke snížení schopnosti popsat depresivní prožitky. Typické u této nemoci u seniorů je, že nemoc nespĺňuje všechna kritéria, projevuje se tedy méně viditelně, je možné ji zaměnit za běžné známky stáří (například staří lidé jí méně). Tuto nemoc doprovází úbytek energie, ztráta zájmu o každodenní věci a vymizení pozitivních emocí. Dále se může objevit zhoršení soustředění a pozornosti, snižuje se sebedůvěra, dotyčný trpí pocity viny a smutkem, má narušený spánkový cyklus či trpí nechutenstvím. Celkově ztrácí plány do budoucna a stav se může prohlubovat natolik, že začne přemýšlet o sebevraždě. Podle závažnosti projevů se deprese dělí na mírnou, středně těžkou a těžkou. Těžké formy deprese mohou být doprovázeny bludy či halucinacemi, které jsou jinak přítomné u psychotických onemocnění.³²

Při léčbě je cílem odstranění nebo alespoň zmírnění symptomů deprese. Částečně se tohoto cíle dosahuje farmakoterapií, je však důležité ji kombinovat s psychoterapií. Ta se zaměřuje především na hledání a odstraňování spouštěcích faktorů. Psychoterapie je vhodná především u lehčích forem, kde je možné nalézt závažné změny v životě. U závažnějších případů je vhodná jako motivace klienta k farmakoterapii.³³

Druhou velmi častou duševní poruchou bývají **organické duševní poruchy**. Ráda bych zde mluvila o demenci, která je nejčastější organickou duševní poruchou. Pokud je

³⁰Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*, Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. s. 18

³¹Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.18

³²Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.19

³³Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.22

podceněna a brána jako zhoršování psychických funkcí, může vést ke smrti člověka. Nemocný je díky postupnému zhoršování výkonu běžných funkcí závislý na péči a pomoci druhých a často je trvale umístěn do ústavní péče.³⁴ Tato nemoc se projevuje poruchou kognitivních funkcí (intelekt, učení, schopnost rozlišovat, třídít vnější podněty, plánovat, organizovat, mluvit, číst, schopnost abstrahovat, počít či manipulovat s předměty...) Dále se demence projevuje v oblasti vnímání formou halucinací, v oblasti myšlení formou bludů a nakonec v oblasti nálad a emocí jako deprese a úzkost. Lidé, kteří touto nemocí trpí, jsou velmi citliví na změnu prostředí, a proto každá změna ve formě hospitalizace či umístění do instituce z domácího prostředí vede ke zhoršení příznaků. Je možné se setkat s adaptačním syndromem, u kterého je možné pozorovat zhoršení nálady, zmatenost, neklid, poruchy vnímání a myšlení. Tento stav může trvat až tři měsíce po přemístění pacienta. Pro vznik či zlepšení stavu je velmi důležité vztahy mezi pečovateli a pacientem, neboť již před vznikem onemocnění vedou špatné vztahy a minimální komunikace k rozvoji problematického chování.³⁵

Zprávy o demenci uvádějí, že ve věku 65 let demencí trpí 4-8 procent lidí, u osmdesátiletých a starších se počet nemocných zvyšuje na 15 – 20 procent. Dále se odhaduje, že v zařízeních, která pečují o staré lidi, je až polovina klientů postižena nějakým stupněm tohoto onemocnění.³⁶

Na poruchu, o které se píše v předešlých odstavcích, může nasedat třetí duševní porucha, o které bych ráda psala, a to sice **delirium**. Je to kvalitativní porucha vědomí s typicky náhlým začátkem. Jde o velmi vážný stav, který zhoršuje prognózu přežití. U starších pacientů má delirium vysokou úmrtnost i přes odpovídající léčbu. Péče o tyto pacienty patří k nejnáročnějším. Pracovník nesmí být jen dobrý profesionál, trpělivý člověk a dobře komunikující osoba, ale zároveň si musí uvědomovat, že jde o filosoficko-etickou službu člověku, u kterého je ohrožena možnost svobodného projevu vůle. K deliriu dochází na základě poškození mozku, které ústí do přechodné nebo stálé mozkové dysfunkce. Může se tak stát například formou úrazu.³⁷

Rysy deliriózního stavu jsou snížená schopnost udržet pozornost k vnějším podnětům, poruchy myšlení, snížená úroveň vědomí, poruchy cyklu spánku, změny psychomotorického tempa a aktivity, dezorientace v místě, čase či u jiné osoby a poruchy paměti. Průběh je takový, že porucha vědomí nastupuje zvolna a kolísá,

³⁴Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.25

³⁵Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.24-25

³⁶Haškovcová, Helena. *Fenomén stáří*. S. 296

³⁷Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory* . s.34

chování je při tomto stavu zmatené a nepřeměřené situaci. Dotyčný není schopen se v této situaci zorientovat. Na delirium, které již proběhlo, má nemocný úplnou či částečnou amnézii. Pokud se tento stav neléčí a prodlužuje, zhoršuje prognózu pacienta a omezuje jeho sociální fungování.

Uvedla jsem tyto duševní poruchy z toho důvodu, že jsou tak rozšířené, a tím pádem je nutné s nimi počítat v jakékoli práci se seniorem. V další kapitole se budu zabývat právy starších občanů. I z tohoto pohledu je možné podívat se na seniory s duševní poruchou. Jak jim je možné práva zajistit? Nebude zde řeč pouze o zdatných starších občanech, kteří jsou soběstační a schopní, ale právě i těch, kteří již potřebují pomoc blízké osoby.

2. Stáří z pohledu společnosti a práva

V druhé kapitole bych se ráda zabývala právní ochranou stáří. Na co má senior právo? Kde vůbec nalezneme práva seniorů? Jak je možné, že senioři jako takoví potřebují, aby jejich práva a potřeby byly někde popsány, vždyť jsou to ti stejní občané jako všichni ostatní mladší lidé. Má práce se zabývá tématem víra a stáří. Ostatně i víra každého jednotlivce má svou právní ochranu. V Listině základních práv a svobod v článku 15 a 16 se píše, že svoboda náboženství je zaručena a že každý má právo své náboženství a víru svobodně projevat.³⁸ Víra je tedy součástí základních lidských práv, ale jak jsou na tom senioři? Podívejme se na jejich práva konkrétněji.

2.1 Společenský předsudek vůči stáří

Jedním slovem by se název této kapitoly dal vyjádřit jako Ageismus. Toto slovo vychází z anglického age, což je věk, a v českém jazyce pro něj není ekvivalent. Ageismus je tedy společenský předsudek vůči stáří. Ve větší šíři tento pojem zahrnuje předsudky a negativní představy o starých lidech nebo projevy diskriminace vůči staršímu člověku nebo skupině starších. Některé diskriminace jsou zřejmé, některé v jádru nevyslovené.³⁹

Pokud bychom onen předsudek konkrétně rozebrali, dalo by se stanovit deset bodů, které by tento pojem obsahovaly. Prvním bodem je **nemoc**, která s sebou většinou nese představu, že je vážným problémem pro každého, komu je více než 65 let. Tato představa navozuje dojem, že dotyčný tráví mnoho času v posteli, cítí se unaven nebo potřebuje péči dlouhodobě, možná také potřebuje ústavní léčbu. Většina starších se tak nemůže díky nemoci zapojit do běžných aktivit. Ve skutečnosti je to tak, že většina starších (78%) je zdravá natolik, aby se mohla zabývat běžnou činností. Jen 5% seniorů je odkázáno na ústavní péči. U 81% procent neexistuje žádné omezení běžných denních aktivit. Více osob nad 65 let trpí chronickými nemocemi než u mladších, starší mají naopak méně akutních nemocí, méně zranění v domácnosti a méně zranění na silnici než mladší.⁴⁰

³⁸ Listina základních práv a svobod [online]. 1992, čl. 15 a 16 [cit. 2010-14- 01] Dostupný z www.psp.cz/docs/laws/listina.html

³⁹ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-12-02]. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. Dostupný z www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777

⁴⁰ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-12-02]. Dostupný z www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777

Druhým bodem je **impotence**. Většina lidí se domnívá, že starší lidé se již nevěnují žádné sexuální aktivitě, v případě, že by nějaký senior žil sexuálním životem, bylo by to spíše abnormní. V pozdním životním cyklu je podle této většiny sexualita nedůležitá. Ve skutečnosti uspokojivý milostný vztah u zdravých párů pokračuje do 70tí až 80 let a hraje důležitou roli v životech většiny mužů a žen.⁴¹

Ošklivost je dalším velkým předsudkem vůči stáří a představuje tak bod třetí. V naší západní kultuře je krása spojována s mládím, proto jsou to hlavně ženy, které se s přibývajícím věkem bojí její ztráty. Negativní stereotyp představují termíny jako bába, fosilie a další dehonestující termíny při hovoru o stáří. Ve skutečnosti se v některých kulturách můžeme setkat s úctou a obdivem ke stáří. Osobní hodnocení krásy často podléhá kulturním standardům krásy a ošklivosti.

Dalším bodem je představa, že s věkem musí zákonitě ubývat **duševních schopností**. Většina se domnívá, že s přibývajícím věkem se snižují pamětní, učební a poznávací schopnosti. Skutečnost je ovšem jiná, většina starších lidí si své duševní schopnosti udržuje, jen reakční doba se zpomaluje, což má za následek, že doba učení je delší.⁴²

Pátým bodem jsou **duševní choroby** a představa, že jsou ve stáří běžné, nevyhnutelné a neléčitelné. Myslí si to dokonce řada zdravotníků. Ve skutečnosti jsou to 2 % osob, které musí být z důvodu duševní poruchy institucionalizovány. V rámci populace trpí duševní poruchou méně než 10% osob.

Dalším velkým předsudkem je zbytečnost. Je to představa, že většina starých lidí je díky svému zdravotnímu stavu či duševní poruše vyřazena. Tato představa vede k přesvědčení, že většina starších lidí tak není schopna pokračovat v práci, a když v ní pokračují, jejich výsledky jsou neefektivní. Toto přesvědčení je potom hlavním východiskem pro nucený odchod ze zaměstnání či nucené přeškolení. Ve skutečnosti většina starších může pracovat jako mladší. Podle studií, které zkoumají starší zaměstnané pracovníky, se prokázalo, že starší vykazují větší spolehlivost a méně nehod než mladší.⁴³

Izolace je sedmým bodem. Je to představa, že většina starších je společensky izolovaných a že žije osaměle. Je s tím spojená domněnka, že osamělost je vážný

⁴¹ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-24-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

⁴² Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-24-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

⁴³ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-24-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

problém pro většinu populace nad 65 let. Skutečnost však říká, že většina starších není společensky odloučená, žijí s partnerem nebo rodinou. Jen kolem 4 % je extrémně izolovaných a již dříve v životě u nich byl tento rys přítomný. Většina starších má příbuzné v dosažitelné vzdálenosti a kontakty jsou relativně časté. Je pravda, že pokles společenské aktivity je přítomen, ale celkové množství osob v sociální síti se naopak ustálí.⁴⁴

Mnoho lidí se také domnívá, že velké většina starších lidí je **chudá**. Na druhou stranu také existuje rozšířená představa, že starší lidé jsou bohatí. Obě tyto možnosti jsou chápány s negativním významem. Skutečnost je taková, že v naší společnosti patří mezi nejchudší mladší ženy samoživitelky. Další mylným předsudkem je představa, že většina starších lidí trpí depresí, která vychází z jejich zdravotního stavu, osamělosti, chudoby a tak dále. Je pravdou, že mezi různými duševními chorobami je deprese u starších lidí nejběžnější. Také počet sebevražd je u této věkové skupiny nejvyšší. Proto je deprese u seniorů opravdu závažným problémem.⁴⁵

Desátým bodem tohoto shrnutí je domněnka, že staří lidé mají významnou politickou moc. Moc této skupiny občanů má údajně politiky odvracet od potřebných reforem. Je pravdou, že starší lidé představují velkou skupinu voličů, nehlasují však většinou jako blok, takže mají méně politické moci než se předpokládá.

Po rozebrání jednotlivých bodů, které dohromady ageismus tvoří, by bylo dobré položit si otázku, nakolik sami senioři přebírají stereotypy stáří a identifikují se s nimi a nic víc již nečekají, tím se pak sami podílejí na posilování ageismu. Slovo starý je spojeno s uvedenými stereotypy. Důkaz o tom nalezneme ve sdělovacích prostředcích, v jazyce, v seriálech, v humoru. Samotný odchod do důchodu je zvýrazněním této situace, i když jde o jedince po fyzické i psychické stránce zdravého. Člověk se stává anonymnějším příjemcem renty, důchodcem. Mnozí lidé se odchodem do důchodu cítí být přebyteční.⁴⁶

Skutečností však zůstává, že generace lidí nad 55 let je daleko zdravější a aktivnější než si myslíme a dožívá se daleko delšího aktivního věku než předchozí generace.

⁴⁴ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-24-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

⁴⁵ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-28-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

⁴⁶ Tošnerová, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. [cit. 2010-28-02]. Dostupný z [www: <www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777>](http://www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777)

Je možné důsledky ageismu, když je již znám a rozebrán, zmírnit? Pokud je tento problém vnímán, je obvykle spíše bagatelizován. Jsou ovšem společnosti, které na stereotypy v pohledu na stáří upozorňují. Jsou to například již výše zmiňovaný Život 90 nebo Alzheimerovská společnost. Prvním krokem pro odstranění ageismu je jeho rozpoznání v osobních postojích, což je velmi těžké, neboť většina ho bude popírat, protože si ho není vědoma. Bylo by třeba začít již na školách, jejichž absolventi se prací se seniory budou věnovat, a ukázat pravdivý obraz seniorů. Je mnoho dalších možností, například podpora častějšího a aktivnějšího osobního kontaktu se staršími lidmi. V USA i v jiných zemích existují mezigenerační programy, které prospívají oběma stranám. Aktivizaci seniorů v České republice by pomohla podpora vzniku dalších organizací jako je Život 90, který se této práci věnuje, ale bylo by třeba dalších podobných organizací

Zde by bylo dobré zmínit antidiskriminační zákon, který stanovuje, co je to diskriminace, jaké druhy takového chování jsou známy, kdo je diskriminován a jaká jsou protiopatření. Dále pak stanovují, co diskriminace není. Konkrétně zákon říká: *„Přímou diskriminací se rozumí takové chování, kdy je, bylo nebo by bylo s jednou osobou zacházeno ve srovnatelné situaci méně výhodným způsobem než s osobou jinou, z důvodu rasy nebo etnického původu, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženství či víry, nebo proto, že je bez vyznání.“*⁴⁷

2.2 Nástroje na ochranu práv seniorů

Jako první z dokumentů bych ráda uvedla Chartu základních práv a svobod starších občanů. Tento dokument byl sepsán již v roce 1966 francouzskou Národní nadací pro gerontologii. Byl vytvořen proto, aby byla připomenuta a uznána důstojnost, které by se mělo dostávat starším občanům.⁴⁸

První články se zabývají základními potřebami jako je právo na volbu způsobu života, či právo na uzpůsobení domácnosti podle potřeb a možností člověka. Pokud není možné, aby starší občan nemohl žít samostatně, má podle této charty právo na výběr vhodné instituce, ve které by mohl plnohodnotně žít. Třetí článek mluví o sociálním životě s handicapem. Všichni ti, kteří jsou odkázáni na pomoc a péči druhých, by měli mít možnost volně komunikovat, moci se pohybovat dle svých potřeb a podílet se na

⁴⁷ Zákon o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon). [online]. [cit.2010-02-06] Dostupný z [www: <www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/35544/30044>](http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/35544/30044)

⁴⁸ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-14- 01] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

sociálním životě. Dále je zde zmiňována potřeba zachování a rozvíjení přátelských vztahů a vztahů s rodinou. V pátém článku se uvádí, že každá osoba s omezenou soběstačností má právo zachovat si svůj movitý i nemovitý majetek. S tímto majetkem může nakládat dle vlastního uvážení.⁴⁹

Článkem šest a sedm bych se ráda zabývala podrobněji. Šestý článek mluví o aktivním životě staršího občana. Je důležité umožnit starším občanům, kteří se neobejdou bez pomoci druhé osoby, aby si mohli udržet co nejdéle své dosavadní aktivity. Přesto, že se zdravotní stav člověka může zhoršovat, nemusí to znamenat, že se vytratí jeho kreativní uplatnění. Pokud tedy senior působil například ve své farnosti jako organizátor modlitebních setkání, bylo by dobré tuto jeho funkci zachovat či pozměnit tak, aby se své aktivitě mohl věnovat dále. V chartě je dále zmiňována možnost zakládání center, které se touto problematikou budou zabývat.⁵⁰ V souvislosti s tímto tématem bych ráda zmínila organizaci Život 90, neboť posláním zlepšit volný čas seniorů, je jedním z jejich cílů.⁵¹ Toto občanské sdružení v dnešní době působí na území celé České republiky. Záběr činností organizace je opravdu široký. Zabývá se krizovou pomocí a poradenstvím, dále pak zdravotními a zdravotně sociálními službami. V rámci těchto služeb zajišťuje pečovatelskou službu a respitní a rehabilitační centrum. Nejširší skupinu služeb však zahrnují aktivizační programy. Zde je možné navštěvovat akademii seniorů, vzdělávat se, docházet na pohybové programy či na nejrůznější sešlosti seniorů, dokonce i na módní přehlídky. Existují zde samozřejmě kulturní programy, a také je možné navštívit kavárnu pro seniory. Kromě všech těchto činností občanské sdružení vydává časopis Generace a zpravodaj Senioři.⁵²

Sedmý článek charty hovoří o náboženské aktivitě. Každý starší člověk musí mít možnost podílet se na svých náboženských či filosofických aktivitách dle vlastní vůle. Každé zařízení by mělo tuto potřebu respektovat a zajistit ji prostorově i s přístupem

⁴⁹ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-14-01] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

⁵⁰ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-14-01] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

⁵¹ Historie a Poslání Života 90. O nás [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.zivot90.cz/105-o-nas/148-poslani>](http://www.zivot90.cz/105-o-nas/148-poslani). Občanské sdružení bylo založeno 24.10.1990 manželi Blankou a Janem Lormanovými. Jako své poslání si zvolili prohlubovat kvalitu života celé společnosti tím, že budou řešit specifické problémy seniorů a umožní jim smysluplně a aktivně žít ve svém domácím přirozeném prostředí.

⁵² Výroční zpráva za rok 2008. [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.zivot90.cz/107-vyrocnizpravy/157-2008>](http://www.zivot90.cz/107-vyrocnizpravy/157-2008)

zástupců různých církví a vyznání.⁵³ To, že je v tomto článku například zmíněna i důležitost konkrétního místa, kde by se věřící senioři a duchovní mohli v prostorách svého domova setkávat, například v kapli vrámci areálu domova, považuji za důkaz toho, že charta je velice kvalitním materiálem.

V osmém článku se hovoří o stáří jako o normálním fyziologickém stavu. Pokud člověk není soběstačný, je to vždy důsledek tělesné či psychické choroby. Z medicínského hlediska je třeba těmto chorobám, které vedou k nesoběstačnosti předcházet. Devátý článek svým tématem pak navazuje na osmé a říká, že každý člověk se zhoršenou soběstačností by měl mít zajištěný přístup k službám, které potřebuje a jsou mu prospěšné. Takový člověk by se však neměl stát pasivním příjemcem služeb, ať už je to v instituci či doma. Vždy je třeba vycházet z jeho individuálních potřeb a nesmí docházet k věkové diskriminaci. Cílem je zlepšení života jednotlivce a zmírnění obtěžujících příznaků. Proto by také měly být zrušeny zbytečné administrativní překážky, které vedou k dlouhému čekání na potřebnou službu.

Desátý článek stanovuje nutnost vzdělávat pracovníky v oboru gerontologie v jejich příslušné profesi.⁵⁴

V jedenáctém článku se mluví o nutné pomoci a podpoře nemocného i rodiny v závěrečném stadiu nemoci. Dvanáctý článek se zabývá prioritou multidisciplinárního výzkumu o stárnutí a o všech aspektech a souvislostech soběstačnosti. Je nutné lepší poznání poruch a chorob, které se váží ke stárnutí a tím k lepší prevenci.

Třináctý článek říká, že každý člověk s omezenou soběstačností musí požívat ochrany svých práv a své osobnosti.⁵⁵

Poslední čtrnáctý článek charty apeluje na důležitost informovat veřejnost o obtížích, se kterými se setkávají lidé s omezenou soběstačností. Neznalost a nevědomost mohou totiž vést k sociálnímu vyloučení lidí, kteří by si přáli dále se zapojovat do chodu společnosti a používat své zachovalé schopnosti.⁵⁶

Charta základních práv a svobod starších občanů je velmi nadějným dokumentem, kterým by se mělo řídit každé zařízení. Zdá se, že jeho autorům se podařilo zachytit jádro mnoha problémů, které mohou seniora potkávat a ztěžovat mu život.

⁵³ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

⁵⁴ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

⁵⁵ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

⁵⁶ Charta základních práv a svobod starších občanů. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. [cit. 2010-05-02] Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)

V návaznosti na Chartu práv a svobod starších občanů bych ráda psala o Standardech kvality sociálních služeb, které vydal Český Helsinský výbor s podporou Ministerstva práce a sociálních věcí právě z toho důvodu, že způsob zacházení se staršími občany v pobytových zařízeních není v České republice vždy adekvátní.⁵⁷ Znamená to tedy, že pochybnosti, které jsem uvedla v souvislosti s Chartou, jsou bohužel opodstatněné. Doslova se v úvodu standardů píše: „*V některých pobytových zařízeních jsou porušována lidská práva a odpovědní pracovníci někdy tento fakt ani nevnímají. Dokonce není výjimkou, že ze svého úhlu pohledu seniory „ochraňují“ tak, že tato ochrana má často charakter domácího vězení. Tak významný zásah do integrity a soukromí občanů je nepřijatelný.*“⁵⁸

V souvislosti s těmito nedostatky byla definována potřeba vytvářet podmínky pro kvalitní poskytování sociálních služeb a Standardy kvality jsou vítanou metodikou při této snaze. Na jejich vzniku se podílela odborná veřejnost, poskytovatelé, ale i uživatelé těchto služeb. Při tvorbě těchto standardů autoři porovnávali vznikající metodiku se standardy jiných evropských zemí. Velkým problémem se ukazuje vytváření podmínek pro dosahování lidských práv. Ze všech testovaných zařízení, jsou to právě pobytová zařízení pro seniory, která mají nejméně kvalitní sociální služby pro své klienty.⁵⁹

Ochrana práv uživatelů je standard číslo 2. Uživateli sociálních služeb se stali lidé, kteří jsou z nejrůznějších příčin (tělesné, mentální či kombinované postižení, demence, neschopnost sebeobsluhy...) více zranitelní než běžná populace. Tento standard upozorňuje, že je třeba na jejich práva poukazovat a chránit je. Konkrétně tento standard požaduje, aby pro poskytování jednotlivých služeb byla stanovena jasná pravidla a postupy, které chrání práva uživatelů a pracovníků, kteří služby poskytují. Každé zařízení by tak mělo mít stanovené oblasti, kde by mohlo dojít k porušování práv uživatelů. Těmito oblastmi jsou: ochrana osobní svobody, soukromí, osobní údaje, práva na vzdělání a svobodnou volbu povolání, ochrana před jakoukoli formou zneužívání, nucené práce, diskriminace a další.⁶⁰

Při snaze zajistit bezproblémové a bezpečné fungování zařízení a samotného bezpečí jeho obyvatel může docházet k porušení práv a svobod uživatelů. Aby poskytovatel zabránil takovému porušování práv, je třeba takové situace identifikovat a popsat.

⁵⁷ Zákon č. 108/2006 Sb. O Sociálních službách, zvláště par.2, ods. 2, kde jsou specifikovány sociální služby pro seniory. [online]. Dostupný z [www: <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf>](https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf)

⁵⁸ Český helsinský výbor, *Standardy kvality sociálních služeb*. Praha: VR Atelier Praha, 2004. s. 4

⁵⁹ Český helsinský výbor, *Standardy kvality sociálních služeb*. s. 4

⁶⁰ Český helsinský výbor, *Standardy kvality sociálních služeb*. s. 39

Posléze je třeba se zamyslet nad tím, jak tomuto porušování práv zamezit, a případně zdůvodnit kdy, za jakých podmínek a z jakých důvodů může k omezení dojít. S takovými pravidly je třeba všechny zúčastněné hned seznámit. Důležité také je, aby uživatelé měli možnost tato pravidla přijmout.⁶¹ Jak by například reagovala žena, která je zvyklá každou neděli chodit sama na bohoslužby do kostela, který je mimo areál zařízení, a personál by jí to nechtěl dovolit v případě, že není zcela fyzicky v pořádku? Co to konkrétně znamená, že není v pořádku? Je to na první pohled velmi jasná situace a žena by jistě pochopila, že tentokrát by měla odpočívat, ale můžou zde vzniknout komplikace. Příklad, který uvádím, patří k těm jednodušším, které musí zaměstnanci zařízení řešit. Mnohdy je personál konfrontován i mnohem složitějšími situacemi.

Standards kvality se dále zabývají definicí kvality sociálních služeb a srovnávají tuto definici se standardy jiných evropských zemí. Konkrétní kapitola je věnována sebehodnocení jako nástroji zvyšování kvality sociálních služeb. Dále popisuje jak stanovit poslání a cíle konkrétního zařízení a jeho samotné fungování, jak přistupovat k uživateli v tomto vztahu zařízení-uživatel a dalšími neméně důležitými aspekty rozvoje kvality sociálních služeb. Pro mou práci však byla nejdůležitější kapitola o dodržování lidských práv a svobod.

Jako poslední podkapitolu této kapitoly bych ráda uvedla zamyšlení se nad etickými zásadami v ústavní péči, tak jak je vidí Martina Venglářová ve své knize *Problematické situace v péči o seniory*. Jedná se o další dokument zabývající se právy klientů seniorů.

Nejprve jsou v něm uvedena kritéria, podle kterých lze vybírat kvalitní ústavní péči. Starý člověk, který žije osaměle a nemůže se spolehnout na pomoc své rodiny, může zvažovat ústavní péči. Většinou však v takové situaci neví, podle jakých kritérií by si měl konkrétní domov vybrat. Podobný problém můžou mít členové rodiny, kteří uvažují o ústavní péči pro svého blízkého.

Při vybírání konkrétního domova je třeba si položit následující otázky. Je zařízení otevřené pro návštěvy bez omezení? Bylo při první návštěvě zařízení přijetí vřelé a cítili jste se v něm příjemně? Jsou pracovníci usměvaví a používají oční kontakt s klienty? Je v zařízení čisto, uklizeno a není zde nic cítit? Je dobré navštívit zařízení i v době jídla, aby bylo možné odpozorovat, zda funguje pomoc při jídle těm, kteří ji potřebují. Jak funguje komunikace mezi jednotlivými pečujícími profesemi? Je možné domluvit se na zkuškovém pobytu? Je dobré navštívit a prohlédnout si jednotlivé aktivity, které jsou

⁶¹ Český helsinský výbor, *Standards kvality sociálních služeb*. s. 40

klientům určeny? Snaží se pečující podporovat co nejvíce samostatnost klientů? Je zde respektována důstojnost seniorů, jsou klienti hezky upravení? Jak personál oslovuje své klienty?

Pokud si zákazník promluví o těchto otázkách s co největším počtem zaměstnanců, získá tak lepší přehled. Na postoji k dotazovanému se také nejlépe ukáže postoj ke klientovi. Jak spokojeně klienti vypadají, cítí se jako doma?⁶²

Evropská charta pacientů seniorů je dokument, který byl doporučen Evropskou sekci Mezinárodní gerontologické asociace v roce 1997. Toto znění bylo v roce 1998 schváleno Českou gerontologickou a geriatrickou společností a Českou Alzheimerovskou společností.⁶³

Základními úkoly zdravotní a sociální péče o starší občany jsou posilovat dobré zdraví a pohodu člověka, předcházet nemocem a nesoběstačnosti či je zmírňovat. Pokud je pacient nemocný, je třeba ho léčit. Starším lidem je nutné pomáhat vést plnohodnotný a nezávislý život aktivních a platných členů lidského společenství. Dále je třeba zajistit kontinuitu mezi zdravotními a sociálními službami s cílem, aby starší občan zůstal co nejdéle ve svém domově a komunitě. Hospitalizace mu bude umožněna v případě, že se stane nezbytnou. A velmi důležitým úkolem je garantovat, aby nedocházelo k diskriminaci z důvodů věku, pohlaví, náboženského přesvědčení, národnosti občana či místa, kde právě žije.⁶⁴

Podle obecných zásad tohoto dokumentu mají starší občané nárok na zajištění takové zdravotní péče, kterou podle svého zdravotního stavu a stupně závislosti potřebují, ne však podle schopnosti si takovou službu zaplatit, či podle prostředí, ze kterého pocházejí či s ohledem na životní styl.

V oblasti komunikace a informací může klient očekávat, že bude považován zdravotníky za partnera a bude se podílet na všech rozhodnutích, které se budou týkat jeho zdraví a péče o ně, že mu budou všichni členové ošetřujícího týmu naslouchat způsobem trpělivým, terapeutickým a vstřícným. Pokud má poškozený zrak či sluch, budou mu poskytnuty pomůcky, které mu budou komunikaci usnadňovat. O svém zdravotním stavu bude informován jasně a šetrně. Klient by také měl dostat písemnou zprávu o zdravotním stavu a diagnóze, bude-li si to přát. Měl by být informován o všech možnostech léčby včetně rizik, které s ní souvisejí. Dále má klient možnost nahlížet do

⁶² Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. s.90

⁶³ Evropská charta pacientů seniorů. [online]. [cit 2010-28-02] Dostupný z [www: <osz.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/06_1999/evropska_charta.html>](http://www.osz.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/06_1999/evropska_charta.html)

⁶⁴ Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. s.91

svých zdravotních záznamů. Pokud není spokojen a má nějakou stížnost, bude řádně řešena. Klient má také nárok na úplnou informaci týkající se pro něj dostupné zdravotnické a sociální služby.⁶⁵

V dalších jednotlivých kapitolách jsou rozebírána témata jako podpora zdraví, problematika léků, transportu, zdravotních problémů, potíže s poruchami paměti, pády a zhoršující se hybnost, inkontinence, nemoc zotavení a rehabilitace, propuštění z nemocnice, denní centra, respitní péče, změna domova. Konkrétněji bych ještě uvedla předposlední odstavec, který se zabývá komunitními a sociálními službami. V rámci komunitní péče může klient očekávat, že mu budou v případě potřeby poskytovány služby: pobyt v denní centru, domácí péče, noční hlídání a večerní návštěvy, přiměřené pomůcky napomáhající při denních sebeobslužných činnostech, praní prádla, fyzioterapie, hygienické služby, systém monitorující bezpečnost v případech, kdy pacient žije sám. Je třeba pravidelně přezkoumávat účelnost těchto služeb a přizpůsobovat je aktuálním potřebám klienta.⁶⁶ Zajištěním všech těchto služeb je možné podporovat seniora v samostatnosti a setrvání v aktivním sociálním životě. Všechny tyto služby napomáhají zachovat aktivitu člověka v co nejméně změněné formě. Proto jsem je zde uvedla.

V úvodu této kapitoly jsem si položila několik otázek adále na ně nalézám odpovědi. Zmiňuji dokumenty, kde je možné práva seniorů nalézt, co všechno je v nich popsáno a také by zde měla být odpověď na to, jak je možné, že senioři takovou ochranu svých práv vůbec potřebují. To vše považuji za podporu aktivity seniorů. Má práce se ale především zabývá duchovním životem seniorů. V některých dokumentech byla i tato aktivita konkrétněji popsána a byla zdůrazněna potřeba ji chránit.

Ochrana práv seniorů jistě ještě není dokonalá a zdaleka není dokonalá ani kontrola jejich dodržování. Bohužel je tato skutečnost při studiu jednotlivých dokumentů zjevná. Nadějí do budoucna jsou právě zmiňované dokumenty, které na práva seniorů pamatují, i některé hlubší studie zabývající se seniory. jednou takovou je například práce Tamary Tošnerové. Je velmi poučná a vede k zamyšlení právě nad osobními postoji k seniorům jako takov

⁶⁵ Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. s.92

⁶⁶ Venglářová, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. s.96

3. Stáří a víra

„Se stáří člověk zmoudří, což znamená: má větší rozhled,
naučí se odříkat si a děkovat.“

Zenta Maurina⁶⁷

Třetí kapitola mé práce vychází z předešlých dvou a věnuje se již samotné podstatě tématu. Jaká je víra ve stáří? Mění se? Potřebuje dnešní starý člověk náboženství? Ve dvou předešlých kapitolách jsem se pokusila popsat životní situaci staršího člověka se všemi jejími těžkostmi a problémy. Dále jsem hledala jakousi právní oporu, která staršího člověka chrání v naší společnosti. Ráda bych se nyní poněkud odklonila od jistot, které nám dává společnost či stát, a více se pokusím hledat opěrné body v lidském životě v poli duchovním.

3.1 Stáří z pohledu psychologie náboženství

Úvodem pár slov od Jara Křivohlavého z knihy *Poslední úsek cesty*: „*Jako na poli žeň ukáže, co jsi celý rok dělal, jako zahrada na podzim přináší plody, tak i podzim života je dobou žní a sklizně. Co jsi zasel, sklidiš. Drž to v dlaních tváří v tvář Životodárce. Skláníš hlavu u vědomí toho, co jsi zanedbal, a přece s vděčností za ovoce, které tvůj život přinesl.*“⁶⁸ Pokud člověk chápe stáří jako vyvrcholení celoživotní cesty, je možné, že se zhrzojí toho, co udělat měl a neudělal. Je možné, že jej zachvátí strach. Je-li někdy v životě třeba naděje, je to právě v této poslední etapě života. Jaká je naděje pro křesťana, který se obává toho, že jeho život nebyl možná dostatečně naplněn? Víra, že až předstoupí před Boží tvář, uslyší sice slovo hříšník, ale dále i to, že právě za něj Kristus zemřel na kříži, a tak i pro něj existuje naděje.⁶⁹

V dalším odstavci shrnuji psychologický pohled na stáří. Jak jsem již psala v první kapitole, pro stárnoucího člověka je příznačný určitý úbytek kognitivních schopností, zhoršuje se krátkodobá paměť a přibývá vzpomínek z let dávno již uplynulých. Výzkumy však také ukázaly, že i starý člověk se může naučit novým věcem. Dále jsem také psala, že někteří staří lidé prožívají intenzivněji pocit osamění/připadat neužiteční, nebo nemají již žádnou skutečnou práci. Také se může objevit strach z blížící se nemoci

⁶⁷ Balling, Ludwig Adalbert, *Zralé klasy se nakláníjí*. Kostelní Vydří, 1995. s.10

⁶⁸ Křivohlavý, Jaro. *Poslední úsek cesty*. Praha : Návrat domů, 1995. s. 10-11

⁶⁹ Křivohlavý, Jaro. *Poslední úsek cesty*. s. 11

či smrti. Proto jsou zapotřebí nové podněty a činnosti, které se často hledají v zapojení v církvi. U starých lidí často vzrůstá religiozita. Jelikož církev je tvořena společenstvím, může být mnoha starým lidem oporou díky bohoslužbám, skupinovým aktivitám a činnostem, které jsou pořádány pro starší členy.

Různé druhy rozhovorů se staršími lidmi ukázaly, že tato generace více mluví o vedení či poslání v životě. Tito lidé často poukazují na rozdíl mezi posláním z vnějšku, kterým se člověk řídí, a rozhodnutím, kterým si člověk sám volí vůdčí linii ve svém životě. Stárnoucí člověk hledá určité pochopení života jako celku.⁷⁰

Jiná studie o stáří a náboženství se soustředí na teorii rolí. Podle této teorie je zjevné, že u starých lidí jsou výpovědi o Božím vedení běžné. Člověk se ve stáří postupně naučí přijímat pochmurné a těžké zážitky a vykládá si je jako Boží pokyny nebo zřetelná napomenutí. Nouze či nemoc tak mají v životě jako v celku svůj smysl.

Již od dětství lidé přejímali role lidí v biblických příbězích a zakoušeli Boží útěchu. Tak se možná vytvořila „Boží role“, která zahrnuje poskytování péče a bezpečí. Ve stáří se pak tato role přenáší na celý život a události, kterých je život plný. Prostřednictvím přijetí této role člověk vnímá zřetelné Boží řízení.

Rozhovory se staršími lidmi dlouhodobě upoutanými na lůžko ukázaly, že tuto skupinu lze rozdělit do čtyř skupin. 1.) Staří lidé zřetelně prožívající Boží vedení a náboženství. 2.) Osoby, u nichž hovor o náboženství vzbuzuje negativní zážitky a zneklidňuje je. 3.) Osoby, pro něž jsou náboženské vzpomínky z raného dětství významné, avšak jako dospělí se nijak nábožensky neangažují. Ve výzkumu Holma Nilse patřila k této skupině většina dotazovaných.⁷¹

Jinými slovy i tato studie potvrzuje víru v Boží vedení. Většina dotazovaných, kteří takto odpověděli, dále dodali, že se nyní jako nemocní častěji modlí než dříve. Svou nemoc a utrpení také přijímají lépe, někdy až téměř fatalisticky.

Stárnutí a smrti se také týká teorie truchlení od Elisabeth Kübler-Rossové. Tato teorie rozděluje proces truchlení do pěti fází. Popření (izolace), nenávisť (hněv), smlouvání (kompromis), deprese (sklíčenost), přijetí (naděje). V první fázi člověk popírá, že se blíží smrti, nebo že u některé blízké osoby již nastala. Ve druhé fázi si člověk klade otázku, proč se to stalo právě jemu. Často se v tomto stadiu také vyskytuje agresivita. Ve třetí fázi člověk smlouvá s Bohem či osudem o odklad či změnu. Ve čtvrté fázi

⁷⁰ Holm, Nils G. *Úvod do psychologie náboženství*. Praha : Portál, 1998. s. 94-95

⁷¹ Holm, Nils G. *Úvod do psychologie náboženství*. s. 96

začíná nahlížet a chápe nezvratnost situace. V poslední fázi pak je umírání a smrt přijata, pocity štěstí se vyskytují méně, jednotlivec prožívá spíše odevzdání a klid.

Argumentem vyvracejícím tuto teorii je, že nebere v úvahu demografické rozdíly jako například různou podobu nemoci a smrti, pohlaví, rasu a kognitivní výbavu.⁷²

Ve stáří se tedy člověk přirozeně více obrací k vyšší moci, ať už ji nazývá Bohem či osudem. Ať už připouštíme existenci Boha nebo v něho nevěříme, z těchto teorií je zřejmé, že snáz život i smrt člověk prožívá, když **věří**, že je veden Bohem v jeho lásce k člověku.

3.2 Dospělá víra v životě člověka

„Třetí fáze života je pro mě ta nejhezčí, neboť je to vigilie věčného života.“

Jan XXIII⁷³

Duchovní život člověka by se dal nazvat sítí jeho osobních vztahů. Vzniká všude tam, kde se vztah Já k ono proměňuje na vztah Já k Ty. Všechna možná budoucí Ty je třeba objevit a láskou proměnit z pouhé věci v Ty. K tomu je třeba, aby Já pěstovalo svou schopnost, díky které bude objeveno jiným já. Pro seniora jsou tedy velmi důležité jak vztahy rodinné, tak vztahy s pomáhajícími profesemi, protože i tyto vztahy patří do duchovního života. Pokud duchovní život uvedeme do kontextu křesťanství, znamená to, že se život člověka stává duchovním také tehdy, když se jeho vztah k tomu, co ho přesahuje, mění ze vztahu Já k ono na vztah Já k Ty. Nejde již o něco nad námi, nejde o kosmickou sílu, ale jde o vztah k osobnímu Bohu.⁷⁴ K tomu je také důležité v sobě pěstovat schopnost být objeven a osloven jiným Já, tedy Bohem.

V další části mé práce bych se ráda vrátila k onomu **věří**, o kterém jsem psala v předchozí kapitole, a zabývala se otázkou - jak se vyvíjí víra, a tedy v jakém duchovním stadiu se může nacházet starší člověk, který pociťuje ve svém životě Boží vedení. Je samozřejmě pravda, že dospělá víra se netýká pouze seniorů, ale je možné předpokládat, že právě oni budou již v tomto stadiu.

Člověk se rodí nedospělý a učící se, ale vstupuje do světa dospělých a dětí, v němž spolu bojují pravá i neosvícená láska k bližnímu a sebeláska, nesobecká láska a vykořisťovatelská vášeň. Člověk sám kolísá mezi postojem, v němž vidí Boha a druhého

⁷² Holm, Nils G. *Úvod do psychologie náboženství*. s. 97-98

⁷³ Balling, Ludwig Adalbert, *Zralé klasy se nakláníjí*. s.87

⁷⁴ Martinek, Michael a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok, 2008. s. 95

člověka jen tak, jak můžou posloužit našemu já, a mezi postojem, v němž se ochotně zaposlouchá do Boha jako Pána a Otce, a bližního přijímá vážně s jeho osobní důstojností a jedinečností. Určité vnitřní bohatství plyne z poznání pravé a nesobecké lásky těch, díky kterým jsme přišli na tento svět, a těch se kterými se spojila naše životní cesta. Zde bych ráda citovala dnes již zesnulého matematika, fyzika a františkána RNDr. Jiřího Mrázka, který v rozhovorech na nemocničním lůžku řekl: „*Moje životní cesta, která až dosud šla jaksi po rovině, začala nyní stoupat vzhůru. Lze li vůbec vyjádřit slovy, co tím míním, pak to bude vyjádření značně nedokonalé: začal jsem poznávat pravý význam křížové cesty a Kristova utrpení. Došel jsem postupně k poznání, že jediným cílem mého života je Láska, a že po této cestě lze jít pouze tak, že následujeme Krista na jeho cestě Křížové.*“⁷⁵

Cesta k dospělosti se otevírá v té míře, v níž člověk sám sebe vidí se všemi svými omezenostmi, stíny a všemi světlými možnostmi a nepřestává přitom být kritický vůči sklonům a přáním svého vlastního Já. Tak se nám otevírá přijetí sama sebe jen ve chvíli, kdy se snažíme pochopit druhého, a vše, co je v něm dobré, i všechna omezení, které si nese, a potíže, které si oba do dialogu přinášíme.⁷⁶

Duchovní dospělost v sobě zahrnuje pokorné přijetí své nezralosti, nehotovosti, omezenosti a hříšnosti. Nejedná se však o přijetí fatalistické a unavené. Duchovní dospělost je jakýsi plán s výhledem k lepším možnostem, připravenost k dalšímu životnímu kroku, který může přijít nyní a zde. Tato připravenost neznamena plán dalšího dokonalého bezchybného kroku. Na cestě je třeba mít na paměti všechna břemena z minulosti, která sebou neseme, a znát směr, který naše cesta má. Pokud se člověk pokorně táže jak hledat svou cestu a směr, je zde jasná odpověď dospělé víry: „*Já jsem cesta, pravda a život.*“ (Jan 14,6).

V dospělém křesťanském životě není člověk před samými hádankami, ale také nezná jasné návody a recepty na správné žití. Věřící člověk v takové situaci hovoří o jasném obrácení svého života ke Kristu, o naslouchání Kristu a nasměrování svého životak němu. Snaží se ve všech záležitostech slyšet Jeho slova a Jeho výzvu. Pokud ovšem poslouchá tak, že vše vztahuje k vlastnímu Já, brzy se stane malomyslným nebo zlostným, musí tak dojít k poznání, že takhle není možné dále si počínat. Když se člověku podaří jít ve všem ke Kristu a učit se hledat Boží vůli, nalezne směr osobní

⁷⁵ Holota, Vladimír Benedikt. *Hovory na nemocničním lůžku s RNDr. Jiřím Mrázkem*. Praha : Zvon české katolické nakladatelství, 1994. S. 31-32

⁷⁶ Häring, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. Praha : Vyšehrad, 1996. s. 56-57

svobody. Toto hledání je však nekonečné, neboť člověk na této zemi není důsledný v zaměření svého pohledu na Krista. Lidský zájem o Krista se často posouvá k sobě samému a k vlastní pomoci sám sobě. Proto je třeba být bdělý k potřebám svého okolí a k možnosti konat dobro, ale také být bdělý k vlastním potřebám a přáním.⁷⁷

Lidský život je utvářen v napětí mezi obrazem člověka, který byl nastíněn v Adamovi, a mezi obrazem dospělého člověka, který je před naše zraky stavěn v Kristu.⁷⁸

Od Boha odvrácená podoba Adamova personalismu, tak jak o něm píše Bernard Häring, se vyznačuje tím, že se Adam s Evou před Bohem skrývají, protože Bůh je pro ně nyní předmětem strachu. Je to strach o svébytnost a přiměřenou dospělost. Personalistické pojetí člověka podobné Adamovi usiluje o sebenaplnění a přidružuje se sice k Ty druhého, ale nakonec jeho Ty nanejde, protože všechno je vztahováno k Já. Partnera svého sobectví ve dvou zanechá v nesnázích, jakmile se mu to bude jevit prospěšné pro vlastní vzestup nebo sebenaplnění.

Mnoho lidí má svůj život raději než cokoli jiného a každý je ochoten obětovat vše, jen aby byl právě ten jeho život, třeba úplně holý, zachráněn.⁷⁹

Adamovský personalista může také použít pózu moralisty, který použije náboženství, svět i člověka pro své vlastní sebezdokonalování. Jako velký dobrodinec tak rozdělí svůj majetek, ale nikoli kvůli druhým, nýbrž aby viděl svoji dokonalost a množství zásluh. Dokáže také se stoickou rozhodností umrtvovat své vášně, zároveň však umrtví schopnost mít radost, vše jen kvůli ochraně svého vlastního Já. Mezi buddhisty nebo křesťany se bude snažit o pohrdání světem, ale kvůli své vlastní blaženosti bez starosti o spásu světa a bližních. Klidně bude hledat nejmenší detaily v zákoně s nejhroším farizejem, a zároveň tam bude pátrat po vlastní spravedlnosti bez starosti o touhu bližního po lásce a dobrotě a také bez starosti o čest Boha, který se chce zjevit jako otec všech.⁸⁰

Lidé, kteří se vždy starají jen o vlastní dospělost a svobodu, budou příliš snadno užívat svých partnerů, ať už je to Bůh nebo člověk, jako prostředků pro vlastní cíle, pro vlastní sebezdokonalování. Takto do sebe ponořený personalista však neexistuje v čistém provedení, neboť i on v hloubě své duše touží po onom Ty. Také oni touží po

⁷⁷ Häring, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. s. 57

⁷⁸ Häring, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. s. 58. Význam slova Adam v tomto textu: Autor Adamem rozumí onoho člověka, který se jako první svobodně vzepřel Bohu a uzavřel se mu, navzdory původní Bohem darované svobodě. Jestliže to byl jediný člověk, případně jediný pár, pak je to z jiného hlediska kolektivní osoba, celek všech těch, kteří tak jednají. V každém hříchu, v kterém se člověk vzpírá Bohu a bližnímu, je Adamem, strůjcem chybného, „adamovského“ směru. Zde jde o víc než o pouhou rasovou jednotu hříšníků.

⁷⁹ Holota, Vladimír Benedikt. *Hovory na nemocničním lůžku s RNDr. Jirím Mrázkem*. S. 32

⁸⁰ Häring, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. s. 59

vysvobození ze způsobu své existence. Odpověď na jejich touhu je Boží smilování. Ona změna je možná skrze Ježíše Krista. Kristus jako nový Adam, vykupitel z neosvobozeného personalismu. Milostí Boží se člověk může dívat ve víře na Krista, a tak může chápat své osobní bytí jako Boží volání. Člověk tak může souhlasit s voláním vycházejícím od Krista. Toto volání mluví o nesobecké a bohabojné lásce a odpovědnosti vůči bližnímu. Člověk se tak stává tím, čím má být podle Božího plánu, dospívá skutečně sám k sobě ve věřícím odevzdání Kristu. Vykoupená osoba nachází bytí ve vztahu Já – Ty – My.⁸¹

V realitě člověka a v myslitelském úsilí teologů, filosofů nalezneme všechny druhy přechodů mezi adamovským a Kristu se připodobňujícím personalismem. A tak je člověk i ve stáří stále na cestě k tomu, aby překonal sobecký personalismus a následoval Krista.

Znovu se vrátím k rozhovorům s františkánem Jiřím Mrázkem. V jednom rozhovoru si povzdechl, že je hrozné být sám a nikoho už tu nemít. Dále říká, že se situace v budoucnu ještě zhorší. Starých lidí bude přibývat a s nimi i lidí bez vazeb. Lidstvo toho umí stále více, ale také toho stále více potřebuje. Není možné to zastavit, spirála vývoj stále stoupá, bude více vazeb a lidé budou zranitelnější. Mrázek v počínání lidstva vidí cestu, která vede pomalu ke konci. A z toho konce má strach. Předvídá odklonění od duchovních hodnot a naopak přiklonění lidí k zajištění blahobytu a příjemným radovánkám života. Na oplátku se lidem dostane duchovního temna a ztráty základních morálních hodnot. Lidé chtějí stále více a stále výše a přičiňují se o to, aby spirála smrti pokračovala na své nastoupené cestě.⁸² U tohoto člověka však nejde o osobní strach ze smrti, který si jistě také prožil, ale o jakýsi vyšší strach o lidstvo jako takové, co se stane s tímto světem, až já tu nebudu?

Jiným strachem jsou obavy o osobní život jednoho konkrétního dotyčného. Stáří s sebou nese i bolestné zmatky v duchovním životě člověka. Je to jakési utrpení spojené s odcizením od svého nejhlubšího já, které je často prožívané jako strach z neznáma a jako pocit ztráty smyslu. Tento pocit ztráty smyslu by mohl být spojen se strachem ze smrti. Co bude člověk při smrti prožívat, co přijde po smrti? To jsou nezodpovězené otázky, které ke strachu ze smrti vedou. U seniorů se někdy objevuje touha po konci života, touha po smrti. Tato touha stojí v úzké vazbě ke spirituální bolesti jako pocitu ztráty smyslu. Naopak pokud člověk dojde k tomu, že jeho život smysl měl, může dojít

⁸¹ Häring, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. s. 60

⁸² Holota, Vladimír Benedikt. *Hovory na nemocničním lůžku s RNDr. Jiřím Mrázkem*. s. 89

k touze po smrti z důvodu jasného pocitu, že jeho život je dokončený a naplněný. Další fáze je touha být s Kristem ve své plnosti.⁸³

Senior může prožívat také spirituální obtíže výslovně náboženského charakteru. Ze svého života si senior může nést nějak pocit viny, mohl udělat něco, co je v rámci jeho náboženství nepřijatelné. Nedokázal například předat svou víru dětem či vnoučatům. Michael Martinek a kol. citují ve své knize *Praktická teologie pro sociální pracovníky* Jana Pavla II. : „*Jsou to léta, která je třeba prožívat v důvěrné odevzdanosti do rukou Boha, starostlivého milosrdného Otce, je to údobí, které je třeba tvořivě využít prohloubení duchovního života skrze intenzivnější modlitbu a skrze prokazování skutků lásky bratřím.*“⁸⁴ Téma modlitby zde dokreslí myšlenky PHDr. Jiřího Mrázka. Díky vlastnímu rozumu ve svém vlastním nitru našel stopy Boží činnosti. Dále o této činnosti rozjímal a od pouhých stop došel k potřebě duše s Bohem hovořit. A tak začíná akt modlitby, o kterém se dále neodvažuje psát, protože si uvědomuje, že stojí na pouhém prahu modlitby. Říká, že o této činnosti psali mnohem povolanější, a zároveň tím ukazuje důležitost, kterou pro něj modlitba má.⁸⁵

Lidé starší generace mají výhodu životních zkušeností, které je mohou vracet na onu správnou cestu. Z této kapitoly nevyplývá nic jiného, než že starší člověk může a nemusí chápat pojetí lásky hlouběji. Pokud tomu tak však je, stárí se opravdu může stát krásným časem.

3.3 Senioři v křesťanském společenství

„Není to žádné umění, stárnout. Je však uměním stárnutí snést.“

Johan Wolfgang von Goethe⁸⁶

Psala jsem o víře jako takové, jak v ní člověk může růst a dozrávat, jak se učí milovat druhé a Boha, jak se učí přijímat všechny Boží dary. Neoddělitelnou součástí víry a jejího růstu je společenství, ve kterém se křesťané potkávají, modlí či sdílejí. Proto je toto společenství zásadně důležité, a to zvláště pro seniory, kteří v něm mohou nalézt setkání s přáteli, uplatnění a realizaci a v neposlední řadě posilu. Ráda bych popsala jak

⁸³ Martinek, Michael a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. s. 96

⁸⁴ Martinek, Michael a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok, 2008. s. 97

⁸⁵ Holota, Vladimír Benedikt. *Hovory na nemocničním lůžku s RNDr. Jiřím Mrázkem*. s. 34

⁸⁶ Balling, Ludwig Adalbert, *Zralé klasy se nakláníjí*. s. 67

se seniory pracovat ve společenství, jaké jsou specifika v tomto druhu komunitního setkávání.

Josef Smolík ve své knize *Pastýřská péče* píše, že se často setkává s tím, že staří neradi vyjíždí ze stálých zajetých kolejí a žijí hodně ze vzpomínek. Přijmout novoty je pro seniory velmi náročné. V církvi je toto ještě zintenzivněno, staří členové farností či sborů se brání změnám ve formulaci víry i v liturgii. Zaběhnuté formulace či úkony znají a pomáhají jim vytvářet pocit domova.⁸⁷

Jedním z hlavních problémů stáří je, že starý člověk je často vydělen ze společenství a ocitá se v izolaci. Rodina vytváří společenství několika generací, jež zamezuje pocitu osamění. Sborové, farní společenství rovněž může takové zázemí starším členům vytvořit tím že vnáší do jejich života vědomí společenství a stává se jim tak domovem. Je mnoho starých lidí, kterým každotýdenní sborové aktivity a bohoslužby pomáhají překonat pocit osamělosti. Jsou však i ti, kteří se ze zdravotních důvodů na bohoslužby nemohou dostavit. Takové je třeba je navštěvovat. V evangelické církvi se této práci vždy věnovali diakoni, kteří seniory a nemohoucí pravidelně navštěvovali a přinášeli jim pozdrav společenství ve formě chleba od stolu Páně.

V pastorační práci starých lidí jde především o to, aby dokázali přijmout svou situaci a vzdali se orientace na střed svého života a dokázali se upnout k útěše evangelia. Starý člověk si klade otázku o smyslu života a tato otázka jej velmi intenzivně zaměstnává. V pastýřské péči je třeba dávat důraz na téma posmrtného života.

V duchovní péči o staré je třeba být trpělivý a shovívavý ke všem neduhům a nemocem, které starší bratry a sestry provázejí. Je třeba mít na paměti, že čím je člověk starší a čím více se nemůže setkávat ve společenství, tím více roste jeho touha po sdílení se. Staří často žijí ve vzpomínkách na události z dětství a mládí. Proto i vzpomínání je důležitou součástí pastorační péče. Je třeba potlačovat nečinný pohled zpět.⁸⁸

Přesto, že jsem v této práci již uvedla, že většina seniorů není těžce nemocná a bez sil, musím se zamyslet v této kapitole i nad skupinou starších lidí, kteří jsou těžce nemocní a trpí nejrůznějšími bolestmi či snad již očekávají smrt. Pastorační práce s nemocnými a umírajícími je specifitější a náročnější. Když se nemocný o svém vážném stavu dozví, je to pro něj velký šok, je to psychická odezva na to, že se něco stalo. Přicházejí obavy a strach, dotyčný si klade otázku: Proč se to stalo? Proč právě teď a proč mně? Na tyto otázky v této pastorační situaci nelze odpovědět, je však nesmírně důležité s dotyčným

⁸⁷ Smolík, Josef. *Pastýřská péče*. Praha : Kalich, 1991. s. 191

⁸⁸ Smolík, Josef. *Pastýřská péče*. Praha : Kalich, 1991. s. 193

být a nenechat ho samotného. I během dalších fází v procesu přijímání vlastní situace je třeba dotyčného neopouštět, ale zároveň nebrat osobně projevy jeho chování, které jsou součástí procesu.⁸⁹

Pro křesťana má v tomto nelehkém období zcela zásadní význam víra a naděje v posmrtné setkání s Kristem. Tato naděje umožňuje vidět zbývající část života ve světle pravých hodnot a soustředit zbytek sil na to nejpotřebnější. Úkolem psychologa je porozumět situaci nemocného na základě psychologických pochodů v jeho duši. Pastýř se však nesmí nechat vézt pouze nějakými schématy, poněvadž situace každého člověka je jiná. Oproti psychologii, zůstává ve víře něco, co běžné psychologické poznatky přesahuje - okamžik, na který víra vždy znovu čeká.

Návštěvy těžce nemocných mají svá jasná pravidla. Duchovní přistupuje k nemocnému s úctou, respektuje jeho důstojnost, ať je jeho stav jakkoli zubožený. V rozhovoru je třeba přihlížet k psychickému stavu nemocného a k podobě jeho víry.⁹⁰

Návštěva umírajícího je pak ještě specifitější setkání. Může být spojena s podáním svátosti nemocných, což je základní povinností kněze. Ovšem v současné době je praxe taková, že mezi poslední návštěvou u lože nemocného a pohřbem je „neznámý dlouhý či krátký čas“. Péče o nemocné probíhá v nemocnicích a duchovní je volán k lůžku umírajícího jen zřídka. Pro pastorační umírajících je důležité jak žili a jak se připravovali na smrt, zda se snažili již v tomto životě žít posmrtný život s Kristem. Úzkost se však zmocňuje i těch nejvěrnějších křesťanů. Proto je třeba být u umírajících až do konce, večere Páně uprostřed kruhu rodiny může být velikou pomocí.⁹¹

Marie Svatošová k pastorační umírajících píše ve své knize *Hospice a umění doprovázet*. Dokud to člověk sám nezažije, neuvědomuje si, co všechno umírající ztrácí. Může to být jméno, postavení, životní jistota, soukromí, stud, životní rytmus, práce, zvyklosti, volnost pohybu, možnost aktivity a tak dále. K tomu všemu mu přibyla bolest, slabost, obavy. Svatošová stanovuje ve své knize čtyři okruhy potřeb umírajícího. Biologické, psychologické, sociální a spirituální. S mým tématem souvisí právě okruh spirituální. Ještě do nedávné doby byly spirituální potřeby pacienta tabu. Je tedy logické, že se stále mnoho zdravotníků domnívá, že jde o uspokojování potřeb věřících. Dá se však říci, že skutečnost je opačná. Věřící samozřejmě duchovní potřeby má také, ale také ví, co má dělat, a obvykle se podle toho dovede řídit. Větší problém mají lidé, kteří

⁸⁹ Smolík, Josef. *Pastýřská péče*. s. 225

⁹⁰ Smolík, Josef. *Pastýřská péče*. s. 228

⁹¹ Smolík, Josef. *Pastýřská péče*. s. 228

z víry nežijí. V průběhu vážné nemoci se člověk začíná zabývat životně důležitými otázkami po smyslu vlastního života. Každý člověk v takové situaci touží vědět, že mu bylo odpuštěno, a má potřebu i sám odpouštět. Každý člověk také potřebuje vědět, že jeho život měl až do poslední chvíle smysl. Nenaplněnost této potřeby je to stejné jako skutečná duchovní nouze. Člověk tím trpí, až je zoufalý. Zde je třeba ukázat, že v každé životní situaci se dá žít smysluplně.⁹²

Pokud se ať už starý či mladý člověk dostane do obtížné zdravotní situace či snad umírá, víra může být skutečně velkou posilou v tak zásadním životním období. V období nemoci a smrti se víra jistě vyvíjí a mění, člověk hledá pouze ty opravdu podstatné kořeny své víry, je nucen uvědomovat si skutečnosti, na které by měl jinak možná spoustu dalších let. Let, během kterých by zrál a zrála by i jeho víra.

Jiný pohled na pastorační práci ve farnostech a sborech nabízí Michael Martinek v knize *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Za velmi důležité stanovuje poskytnutí času a prostoru pro sdílení. Zdůrazňuje důležitost podporovat takové sociální vztahy, které různým způsobem dávají oporu, identitu a smysl. Jako možnost vidí otevření prostoru pro dobrovolné angažmá seniorů, aby se tak odkryly dary stáří.⁹³

V praxi stále velmi přetrvává starší pojetí pastorační práce se seniory, kdy jsou věřící chápáni jako objekty péče duchovních. Toto pojetí mnoha seniorům vyhovuje, protože v nich vzbuzuje pocit bezpečí a jistoty. Nové pastorační práce by však také mělo být vlastní, že věřící jako subjekty společně vytvářejí praxi církve. A to je možné i u seniorů. Například formou vzdělávání, kdy jsou seniři subjekty vzdělávacích aktivit, protože mají řadu zkušeností. Mohou se stát učiteli víry, života, vztahů atd.

V jiné formě se pastorační práce snaží vytrhnout seniora ze samoty a přivést ho do skupiny více seniorů, kteří se setkávají za účelem vzdělávání, kulturních či náboženských akcí. Zde je třeba dbát na to, aby nebyla izolována skupina seniorů od ostatních členů sboru či farnosti.⁹⁴

3.4 Stáří z pohledu Bible

V této části mé práce bych se ráda obrátila na základní knihu všech křesťanů, která je zdrojem víry pro tisíce lidí. Je zde možné hledat zajímavé historické i duchovní postřehy

⁹² Svatošová, Marie. *Hospice a umění doprovázet*. Praha : Ecce Homo 1995. S. 23

⁹³ Martinek, Michael a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok, 2008. s. 97

⁹⁴ Martinek, Michael a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok, 2008. s. 98

o stáří jako takovém, také zde nalezneme mnoho postav, které zažily velmi zajímavé stáří.

Výraz, který v Bibli označuje starého člověka, je například ve Starém zákoně Starší (stařec). V původním slova smyslu znamená tento výraz letitost, stáří, jež je předmětem přirozené úcty a zdrojem přirozené moudrosti a zkušenosti.⁹⁵ „Což jen u kmenů je moudrost a rozumnost pouze v dlouhém věku?“ [Jb 12,12] „On však nedbal rady starců, kterou mu dávali, a radil se s mladíky, kteří s ním vyrostli a teď byli v jeho službách.“ [1Kr 12,8].⁹⁶ Když před někým i starci povstávali, bylo to důkazem veliké vážnosti a významnosti tohoto člověka. „Úpadek Izraele se projevoval i v tom, že se dítě stavělo vzpurně proti starci. V lidu bude popohánět jeden druhého, druh druhu, chlapec zaútočí na starého, bezectný na váženého.“ [Iz 3,5]. Odejme-li Bůh nějaké zemi mudrce a starce, znamená to, že jí odňal veškerou podporu. Ještě horší je, pokud Bůh vezme starcům schopnost úsudku. Protože i moudrost starců je darem od Hospodina, který je udělován těm, kteří se drží Božích příkázání. „Rozumu jsem nabył více než starci, neboť tvá ustanovení zachovávám.“ [Ž119,100]

3.4.1 Abraham

Jednou z nejvýraznějších postav Starého Zákona je první z velkých biblických otců Abraham. O tomto muži bych se ráda zmínila ve větší šíři proto, že většina důležitých životních událostí se u něj stala ve stáří.

O jeho životě se dočteme v knize Genesis 12-25. Mládí strávil s otcem a bratry v Ur Kaldejských, oženil se se svou polosestrou Sarai. Když bylo Abrahamovi 75 let, dostane pokyn od Hospodina, aby se přemístil se svou ženou a synovcem Lotem z Cháranu. V době hladu se přemístili do Egypta a odsud po nějaké době zpět do Palestiny. Mezi bratry Abrahamem a Lotem došlo k neshodám a rody se rozešly. Lot pokračoval do jordánské krajiny a Abraham pokračoval k dubí Mamre u Hebronu, zde zůstal 15 – 20 let, uzavřel důležité smlouvy a obdržel zaslíbení, že jeho potomci obdrží Palestinu v dědictví.⁹⁷

Manželství se Sarai bylo bezdětné, ale Abraham zplodil syna Izmaela s Agar, což byla Saraina otrokyně. Když bylo Abrahamovi sto let, narodil se mu syn Izák, který byl naplněním zvláštního zaslíbení, které dostal, když pohostil 3 neznámé posly – anděly.

⁹⁵ Novotný, Adolf. *Biblický slovník R – Ž*. Kalich, evangelické nakladatelství a Česká biblická společnost. Praha : 1992. S. 988

⁹⁶ *Bible, Písmo Svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad*. Česká biblická společnost, 1995. s. 300

⁹⁷ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 5-6, Všechny další citace Písma jsou také z této verze překladu.

Největší zkouška však na Abrahama čeká, když ho Hospodin vyzve, aby mu obětoval svého syna Izáka jako důkaz poslušnosti. Abraham je sice velmi zarmoucený, ale je odhodlaný tuto oběť Hospodinu poskytnout. Ten ho však zastaví v poslední chvíli, když už Izák ležel svázaný na obětním oltáři.⁹⁸ „*V tom na něho z nebe volá Hospodinův posel: „Abrahame, Abrahame!“ Ten odpověděl: „Tu jsem.“ A posel řekl: „Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohabojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna.“* [Gn 22,11-12]

Abraham se dožil dětí svých vnuků a zemřel ve věku 175 let. Mezi badateli se vyskytl názor, že Abraham není historickou osobností, nýbrž personifikací kmene.⁹⁹

Kolem Izraelského národa byla spousta jiných kmenů a národů, které tušily, že svět souvisí s nějakým božským tajemstvím, stavěly kamenné oltáře, přinášely oběti zvířat a vzývaly svá božstva. Abrahamovo potomstvo oproti tomu uctívalo již jediného neuchopitelného Boha. Jak Izrael došel k této naprosto odlišné víře? Byla to Abrahamova práce a dlouhá cesta. Ani on sám neuznal jedinstvo Boha ze dne na den. Narodil se do rodiny, ve které se uctívalo božské tajemství v mnoha rozličných podobách. Bůh se ovšem Abrahamovi zjevoval znovu a znovu jako Vyvýšený, a zároveň blízký, jako druh, který ho zná osobně a dává mu zaslíbení do budoucnosti.¹⁰⁰

Abrahamův vztah s Bohem se stává pevným a plným důvěry v dobrého Boha, proto s ním může rozmlouvat tak otevřeně. To se ukazuje například na rozhovoru týkajícím se Sodomy a Gomory. „*I přistoupil Abraham a řekl: „Vyhladiš snad se svévolníkem i spravedlivého? Možná, že je v tom městě padesát spravedlivých, vyhladiš snad i je a nepromineš tomu místu, přestože je v něm padesát spravedlivých? Přece bys neudělal něco takového a neusmrtil spolu se svévolníkem spravedlivého, pak by na tom byl spravedlivý stejně jako svévolník. To bys přece neudělal. Což Soudce vši země nejedná podle práva?“* [Gn, 18,23-25] Zde se Abraham odvažuje apelovat na Boží spravedlnost a milosrdenství. Bůh mu naslouchá a tak smlouvají až k deseti spravedlivým. Je to rozhovor odvážný a zároveň plný pokory.¹⁰¹

Pokud se podíváme na tuto postavu z hlediska tématu této práce, je patrné, že Abrahám byl velmi aktivním seniorem, který žil celý svůj život podle Božího zákona. Domnívám se, že Hospodin jej celý jeho mladší věk připravoval a učil, aby mohl jako

⁹⁸ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 6

⁹⁹ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 6

¹⁰⁰ Koppová, Johana. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství. 2003. s. 39

¹⁰¹ Koppová, Johana. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*. s. 41-42

starší a zkušenější důvěřovat všem Hospodinovým příkázáním. Čekal proto až do Abrahámových 75 let, kdy usoudil, že je připravený na dlouhou a únavnou cestu. A Abrahám o jeho slovech příliš nepochyboval. Byl si již jistý, že nejlepší, co může ve svém životě udělat, je důvěřovat Hospodinu. Díky této důvěře mu byla dána energie v pozdním věku, kterou by mu ledaskdo mohl závidět. Abrahám je obrazem pevné a dospělé víry zakotvené v dobrých úmyslech Boha.

3.4.2 Jakob

Další velmi zajímavou a významnou postavou Starého zákona je Jakob, syn Izáka a Rebeky, o jehož životě se píše ve druhé části knihy Genesis. Jakobovi se podařilo lstí odebrat svému bratru prvorozenství a stát se tak dědicem a nositelem všech výhod, které prvorozenému náležely. Později se mu podařilo oklamat otce i bratra podruhé a získat tak otcovské požehnání.

Po tomto podvodu utekl Jakob do Cháranu ke svému strýci Labanovi. Na cestě do Cháranu se Jakob setkal ve snu s Hospodinem.¹⁰² „*Nad ním stojí Hospodin a praví: „Já jsem Hospodin, Bůh tvého otce Abrahama a Bůh Izákův. Zemi, na níž ležíš, dám tobě a tvému potomstvu. Tvého potomstva bude jako prachu země. Rozmůžeš se na západ i na východ, na sever i na jih. V tobě a v tvém potomstvu dojdou požehnání všechny čeledi země.“* [Gn 28,13-14]

V Cháranu Jakob sloužil 14 let a po dvaceti letech byl již majitelem velkého majetku, se kterým prchá z Cháranu od strýce. Také se blížilo vyhocení sporu s bratrem Ezauem, který se táhl k Jakobovi spolu se 400 muži. Jakob se obrátil v úzkosti k Bohu. Nejdůležitější okamžik nastal v noci u potoka Jaboku, kde Jakob přiznává, že jeho odpůrcem není Ezau, ale Bůh. Nejvíce za všeho toužil po Božím požehnání a pak teprve po usmíření s bratrem.¹⁰³ „*Pak zůstal Jakob sám a tu s ním kdosi zápolil, dokud nevzešla jitřenka. Když viděl, že Jakoba nepřemůže, poranil mu při zápolení kyčelní kloub, takže se mu vykloubil. Neznámý řekl: „Pust' mě, vzešla jitřenka.“ Jakob však odvětil: „Nepustím tě, dokud mi nepožehnáš.“ Otázal se: „Jak se jmenuješ?“ Odpověděl: „Jakob.“ Tu řekl: „Nebudou tě už jmenovat Jakob, nýbrž Izrael (to je zápasí Bůh), neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls.“* [Gn 32, 25-30]

¹⁰² Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 270

¹⁰³ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 270

Jeho putování končí v Hebronu, kde se znovu setkává se svým bratrem, a společně pochovají svého otce Izáka. Později se celá rodina přesouvá do Egypta do úrodného Gesenu. Zde žil Jakob ještě sedmnáct let, ve svém posledním rozhodnutí nařídil, aby byl pochován v Kananejské zemi. Na konec svým synům požehnal a zemřel. Životní dráha Jakoba ukazuje, jak kázně a milostí si Bůh vede svoje vyvolené k svým cílům.¹⁰⁴

Z tohoto příběhu musí mít čtenář velmi smíšené pocity. Dokonce by se zpočátku zdálo, že Jakob je nerovný a moci chtivý jedinec, který neváhá podvést svého bratra. Ale jeho cesta je poté velmi obtížná, Bůh mu ukazuje, jaké důsledky jeho činy mají, musí bojovat sám se sebou i s Bohem proto, aby dosáhl toho, po čem vlastně v životě touží. Když přijde o svého milovaného syna Josefa, je Jakob je již starší muž a zdá se, že jeho rodina je spokojená a usazená, Musí se se smrtí syna nějak smířit, aby jej po několika letech opět našel. Stejně tak Abraham svého syna Bohu odevzdal, aby mu byl vrácen. Po dobrodružném a napínavém životě se Jakob stává usmířeným starým mužem, který dokáže odpustit svým synům a klidně umírá. I toto je dospělá víra.

Ve svém životě Jakob navazuje na Abrahama a nechává odstranit ze své rodiny „cizí bohy“. Také on vnímá svou spjatost s jediným Bohem, který se zjevil jako Bůh jeho rodiny. Mimo tohoto Boha nesmí být uctíván žádný jiný Bůh.¹⁰⁵

3.4.3 David

David byl druhým izraelským králem, sjednotitelem izraelských pokolení a zakladatelem izraelské veleříše. Dále byl také nadaným žalmistou a praotcem Ježíše.

V úplném mládí byl David pastýřem a později byl pomazán prorokem Samuelem za krále ještě za života krále Saula. Projevil se jako udatný bojovník a pro svůj úspěch se stal Saulovým oděncem, potom hejtmanem a konečně i královým zetěm. Král Saul na Davida však začal žárlit pro jeho úspěchy a přízeň lidu a rozhodl se ho zbavit. David si zachránil život útekem. Jeho rodina se skrývala s ním, pomáhali mu i jeho přívrženci, měl tak kolem sebe 600 mužů.

Jeho cesta dále vedla k filistýnskému králi Achisovi, který mu vykázal město Sicelech k obývání.¹⁰⁶

Po smrti krále Saula se usadil David v Hebronu, kam za ním přišli judští muži a pomazali ho za krále. To mu bylo 30 let. Podařilo se mu dobýt Jerusalem, kde od té

¹⁰⁴ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 271

¹⁰⁵ Koppová, Johana. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*. s. 40

¹⁰⁶ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 116

doby sídlil. Po násilné smrti Saulova nástupce, se stal králem celého Izraele. Porazil okolní národy a připojil k Izraeli nová území. Dvacet let David válčil, aby byla jeho země upevněna. Rozšířil Izrael od Rudého moře až k Libanonu a Damašku.

Politická správa země byla také velmi dobře zorganizována. Také stavebně se snažil David povznést Jerusalema. Na pahorku Sion byl vybudován nádherný hrad z cedrového dřeva, byl připraven také materiál na stavbu chrámu.¹⁰⁷

Osobní Davidův život nebyl bez poskvrny, právě vztah s Betsabe, která byla matkou dalšího krále, vedl k mravnímu úpadku země.

Ke konci své vlády David nařídil sčítání lidu. K tomuto kroku ho pobídl Hospodin, protože prchlivost Izraelců jej k tomuto činu popudila. David na sebe v pokání bere veškerou vinu. Žalm 18 je obrazem jeho pokání. *„V soužení jsem vzýval Hospodina, k svému Bohu o pomoc jsem volal. Uslyšel můj hlas ze svého chrámu, mé volání proniklo až k jeho sluchu. Země se zachvěla, roztrásla se, hory v základech hmuly, chvěly se před jeho plamenným hněvem.“* [Ž 18, 7-8]

Sčítání lidu mělo sloužit vojenským účelům, ale u Davida zapříčinilo veliké osobní pokání. Proč? Zřejmě si uvědomil, že síla lidu je darem Božího požehnání a jako takovou ji lze měřit. Uvědomoval si, že tyto dary si možná nezaslouží. Byl povolán k tomu, aby svůj vlastní osud a osud celého Izraele předal do Božích rukou. Nebylo už na něm, aby prověřoval svou vlastní moc, přízeň Boží či údernou sílu vojska. Svou důvěru měl ve zralém stadiu své vlády vkládat pouze v Boží sílu a vedení.¹⁰⁸

Obraz charakteru tohoto krále kazí především cizoložný vztah s Betsabe, jejího muže poslal do boje v první linii, odkud neměl šanci se vrátit živý. David na takové jednání neměl právo, postavil se tak do role despotického vladaře, který nad sebou neuzná žádný zákon. David doufá, že tento jeho úpadek zůstane skrytý, před Bohem však nikdo neutají své viny, a tak mu prorok odhalí velikost jeho hříchu a David poznává, že si zasluhuje smrt. Jeho uvědomění vlastních hříchů bylo naštěstí velmi rychlé, doznal se ke svým činům a dále s touto skutečností musel žít. S Bohem se tak včas usmířil a mohl zakusit jeho slitování. Po té žil a vládnul až do předání vlády svému synu Šalomounovi, brzy po jeho nastoupení na trůn David umírá, bylo mu kolem 70 let.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 117

¹⁰⁸ Koppová, Johana. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*. s. 94

¹⁰⁹ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 118

I přes své velké životní chyby byl David velmi zbožný člověk, o čemž je možné se přesvědčit v jeho žalmech, které překypují pokorou před Bohem a radostí a nadějí v Boha svého Pána.¹¹⁰

Doba bitev a velkých rozhodnutí je pryč a teď je třeba hledat rovnováhu plynoucí z dobrého vztahu s Bohem.

Na závěr této kapitoly bych ráda ještě uvedla význam slova starý tak, jak ho vidí Nový zákon, aby byl biblický obraz tohoto tématu úplnější. U Matouše je to označení proroků, jejichž starobylost byla zdrojem úctyhodnosti, protože oni zastupovali nejstarší a neúplnější zjevení Boží v protikladu proti novějším.

Mnános z Cypru byl označován jako „starý učedník“, což bylo nejspíše čestné označení.

Staré věci jsou takové, které nesou úctyhodnost stáří před vzkříšením Kristovým.¹¹¹

Odstraněno: ¶

4. Praktická část bakalářské práce

¹¹⁰ Novotný, Adolf. *Biblický slovník A-P*. s. 117

¹¹¹ Novotný, Adolf. *Biblický slovník R-Ž*. s. 969

Rozhovory se zaměstnanci a uživateli Diakonie ČCE – střediska v Krabčicích

V praktické části mé bakalářské práce bych ráda představila formou rozhovorů několik zaměstnanců a uživatelů Diakonie v Krabčicích, kde se nachází domov odpočinku ve stáří. Tématem našich rozhovorů byla víra ve stáří a zkušenosti pracovníků. To, jak se s tímto tématem setkávají, jak ho můžou ovlivnit a popsat. Na druhé straně představuji několik uživatelů, kteří v domově bydlí, a mohou tak popsat situaci za strany klienta a seniora.

Cílem praktické části bakalářské práce je dokreslit téma, o kterém píšete, v praxi. Ukázat na konkrétním sociálním zařízení jaké zde mají klienti možnosti v oblasti duchovních potřeb. Jsem si vědoma toho, že má praktická část je pouze omezeným zdrojem informací, a že se z toho důvodu nejedná se o výzkum, ale o výzkumnou sondu.

4.1 Diakonie Českobratrské církve evangelické – středisko v Krabčicích, domov pro seniory a domov se zvláštním režimem

Domov Diakonie v Krabčicích vytváří podmínky pro důstojný život a klidné stáří. Služby v tomto zařízení si kladou za cíl pomoci zajistit fyzickou i psychickou soběstačnost seniorů, umožnit jejich zapojení do běžného života společnosti a zajistit důstojné prostředí a zacházení.¹¹²

V tomto zařízení jsou poskytovány pobytové služby sociální péče. Do domova často přicházejí lidé, kteří potřebují podporu dalšího člověka při zajišťování svých základních životních potřeb. Smyslem působení sociálních služeb je umožnit člověku, aby mohl co nejdéle zůstat ve svém prostředí, obklopen svými blízkými. Až ve chvíli, kdy je domácí péče nezvladatelná, přicházejí na řadu pobytové služby. Ty mají několik úrovní a pobyt v nich může trvat různě dlouho.

Služby jsou určeny seniorům (mladší senioři: 65-80 let, starší senioři: nad 80 let), kteří potřebují ke zvládnutí základních aktivit v běžném životě pravidelnou pomoc dalšího člověka. Míra závislosti na této pomoci je vyjádřena stupněm přiznaného příspěvku na péči. (1. stupeň – mírná, 2. stupeň – středně těžká, 3. stupeň – těžká, 4. stupeň – úplná).¹¹³

¹¹² Informační materiály domova v Krabčicích, které jsou rozdávány uchazečům o toto zařízení.

¹¹³ Informační materiály domova v Krabčicích, které jsou rozdávány uchazečům o toto zařízení.

Součástí poskytovaných služeb je pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytování stravy nebo pomoc při zajištění stravy, ubytování, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Zařízení také zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a sociálně terapeutické činnosti, pomáhá při obstarávání zpráv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Domov dále zajišťuje pravidelnou lékařskou péči, pohybové rehabilitace a poskytuje duchovní péči (organizace bohoslužeb, biblických hodin, pastorační péče, doprovázení umírajících, pohřební rozloučení).¹¹⁴

Domov v Krabčicích je jedním z největších svého druhu, kapacita klientů v roce 2007 byla 121 osob.¹¹⁵

4.2 Domov v Krabčicích z hlediska duchovních služeb klientům

V tomto shrnutí bych ráda využila informace, které jsem se dozvěděla od zaměstnanců a obyvatel domova. Nad každou otázkou, kterou jsem v domově pokládala, se zamyslím zvlášť.

Velmi zajímavé odpovědi se sešly na otázku: které potřeby jsou pro klienta nejdůležitější. Zde bych řekla, že se odpovědi lišily podle toho, kdo odpovídal a jakou práci v domově on sám zastává. Ředitel domova se domnívá, že je to soukromí a uvědomuje si, že tato potřeba není v domově naplněna zcela. Dále jmenoval kontakt s vnějším světem. Farář zase odpověděl jednoznačně v tom smyslu, že obyvatelé potřebují osobní kontakt a rozhovor, ve kterém by navázali dlouhodobý přátelský vztah. Aktivizační pracovnice má zkušenost, že lidé potřebují být užiteční a zaměstnaní něčím, co jim přináší radost a pocit uspokojení. Pokud bychom všechny tyto potřeby shrnuli do jedné skupiny, jedná se o potřeby, které jsou všechny na podobné úrovni. Pokud by některá z nich přestala fungovat, na klienta by to zřejmě mělo negativní dopad. V tuto chvíli vycházím z informací, které jsem se dozvěděla v rozhovorech.

Na tuto otázku se váže druhá, ve které jsem se různým způsobem ptala, co je důležitým základem práce vybraných tří zaměstnanců v domově. Zde jsem nabyla dojmu, že všechny tři profese, které jsou v těchto rozhovorech zastoupené, jsou ve vzájemné návaznosti a spolupráci. Pokud by některý z pracovníků vypadl, ostatní jeho

¹¹⁴ Diakonie ČCE, Výroční zpráva za rok 2007 – středisko pro seniory Krabčice. S. 15

¹¹⁵ Diakonie ČCE, Výroční zpráva za rok 2007 – středisko pro seniory Krabčice. S. 15

práci nemůžou nahradit, a pro správné vykonávání funkce je důležitá vzájemná komunikace mezi jednotlivými pracovníky.

Dále jsme se v rozhovorech již více přiblížili duchovnímu životu obyvatel. Ptala jsem se, zda zaměstnanci vidí duchovní potřeby jako zásadně důležité pro klienty. Otázka byla položena v tom smyslu, zda tuto důležitost u klientů pozorují či nikoliv. V samotné podstatě této otázky se zaměstnanci shodli na tom, že pro mnoho klientů je tento rozměr života velmi důležitý. Ředitel domova se domnívá, že je duchovní život více důležitý pro ty obyvatele, kteří žili ve víře celý život, ale posléze dodává, že tu funguje i jakési vzájemné ovlivňování. Nevěřící obyvatelé například také chodí na bohoslužby. Aktivizační pracovnice má v tomto ohledu stejnou zkušenost a říká, že ve své dílně často pozoruje dobrý vliv, který mají věřící obyvatelé na své okolí. Dále mluví o návratu ke kořenům. V domově ožívají ti členové církve, kteří celý život žili mimo ni, ale kdysi do ní patřili. Prožívají jakési znovupřijetí víry. Farář má v tomto ohledu konkrétní zkušenosti s konkrétními lidmi. Z odpovědi však vyplývá, že pro velkou skupinu obyvatel je víra jasně danou záležitostí, o kterou se mohou opřít.

Dále jsem toto téma rozvedla otázkou, zda pozorují pracovníci vývoj v duchovním životě, ať už je to vývoj v pozitivním či negativním smyslu. Někdo odpověděl přímo a u druhého byla odpověď patrná z více informací, které řekl. Odpovědět na tuto otázku bylo pro zaměstnance relativně složité. V podstatě ale pozorují určité prohloubení vnímání duchovních témat. V zásadních otázkách víry již ale obyvatelé domova mají neměnný a jasně daný názor. Farář navíc popisuje situace, kdy při zhoršení zdravotního nebo psychického stavu či vnímání se vztah obyvatel k víře rychle zhoršuje. Dotyčného pak jako duchovní postupně ztrácí.

Zde se objevil konkrétní problém, s kterým domov bojuje, a to sice nedostatek času a kompetentních osob, kteří by s obyvateli duchovní rozhovory mohli vést. Jak se později ještě zmíním, i samotní obyvatelé to tak pocítují a vnímají jako problém oproti minulosti, kdy tato služba byla funkční.

V další otázce již zmíním i odpovědi obyvatel. Ptala jsem se, zda si dotazovaní myslí, že je domově dostatek místa pro duchovní potřeby klientů. Odpovědi se lišily. Aktivizační pracovnice se domnívá, že čas i prostor pro duchovní život tu je dostatečně naplněn. Ředitel domova si je vědom toho, že jsou zde rezervy ze strany duchovního, který na domov nemá mnoho času, neboť má svůj vlastní sbor, a farář je téhož názoru jako ředitel. Obyvatelé si konkrétně na duchovní program nestěžují, spíše naopak jsou velmi rádi, že tu mají tolik dostupných duchovních aktivit, neboť v týdnu se koná i více

bohoslužeb. Také hojně navštěvují biblické hodiny, ale samotný zájem konkrétní osoby, která by se o jejich duchovní potřeby starala, velmi postrádají. Z jejich odpovědí jasně vyplynulo, že v tomto směru dříve v domově vládl jiný duch. Z této odpovědi jsem usoudila, že kromě samotné víry je pro obyvatele důležité ji s někým sdílet a pravidelně o těchto tématech komunikovat.

Když jsem se zaměstnanců zeptala, zda si myslí, že jsou obyvatelé v tomto duchovním rozměru s domovem spokojeni, odpověděli, že neví, ale žádnou vyloženě zápornou zpětnou vazbu nedostali. Také je pravda, že se jich však konkrétně na tuto potřebu neptali. Samotní obyvatelé odpovídají, že v domově jsou velmi spokojeni a je jim tam dobře. Odpovědi na otázku ohledně duchovních služeb jsou trochu sporné. Jasně dali najevo, že dříve se měli lépe.

Samotných obyvatel jsem se ptala, jaké možnosti si myslí, že by mohli ještě v domově v duchovním ohledu mít. Jedna ze dvou paní odpověděla, že jí chybí pravidelná skupinka, která by se scházela k modlitbě či rozjímání nad textem. Druhá obyvatelka řekla, že pokud by dobře fungovalo to, co je v současné době nabízeno, byla by spokojená. Tuto informaci doplnila tím, že na biblické hodině často zastupovala duchovního a sama program připravovala. Z toho vyplývá, že pokud jsou obyvatelé ochotní sami se do programu vložit, aby běžel tak jak má, je to pro ně velmi důležitá aktivita.

Na závěr bych ráda shrnula vše, co jsem se dozvěděla. Domov v Krabčicích je velké středisko a myslím si, že by mu velmi prospělo, kdyby získal pastoračního pracovníka, který by se věnoval pouze domovu. Pokud bych ještě měla napsat něco k domovu, tak to, že se zde všemi silami snaží poskytnout klientům maximum toho, co potřebují. Pokud bych se měla vyjádřit k domovům pro seniory obecně, zdá se, že duchovní služby tam jednoznačně patří. Hlavně je ale z odpovědí patrné, že víra je důležitou součástí stáří, která alespoň v domově pro seniory pomáhá k jeho kvalitnějšímu prožívání.

Závěr

Během psaní této práce jsem měla možnost poznat problematiku seniorů do větší hloubky. Pochopila jsem, že je to velmi zajímavá cílová skupina klientů s velice

specifickými potřebami. Tito klienti jsou o to zajímavější, že do jejich věku a životních těžkostí se jednoho dne dostane každý člověk.

Tématem mé práce byla víra ve stáří. Tomuto samotnému tématu předchází dvě velké kapitoly, ve kterých jsem zkoumala specifika seniorů z psychologického hlediska, jejich osobnostní vývoj a další fakta, která se ke stáří z hlediska psychologie váží. Dále pak z právního a společenského hlediska jistoty, které seniorům dávají závazné dokumenty, které se týkají jak sociální a zdravotní péče o seniory, tak běžného života.

Třetí kapitolu tvoří teologický a biblický pohled na stáří. V rámci své práce jsem si položila několik otázek, na které jsem se pokusila odpovědět informacemi, které ve své práci mám. Posloužila mi k tomu především odborná literatura, ale také rozhovory v Domově odpočinku ve stáří v Krabčicích. Pokud bych ale měla odpovědět ve zkratce na svou vlastní otázku, a to zda je víra ve stáří důležitá, odpověděla bych takto. Ano, myslím si, že existuje značně početná skupina seniorů, pro které může víra znamenat podstatný základ života, díky kterému získávají nadhled nad svými problémy.

Dále jsem si kladla otázku, zda se víra ve stáří nějak proměňuje. Na tuto otázku jsem dostala odpověď nejdříve, neboť již z první kapitoly je patrné, že samotný člověk se ve stáří mění a s ním i jeho víra. Dále mi bylo odpovědí zjištění, že ve stáří člověk rekapituluje podstatné pilíře života, znovu se zamýšlí nad smyslem svého života. Zde byly velmi důležité informace z praktické teologie.

Tato otázka je propojena s otázkou třetí, ve které se ptám, zda lze zaznamenat nějaký výrazný vývoj ve víře seniora. Zde se nedá říci nic jiného, než to, že odpověď na tuto otázku je velmi individuální. Neodvážuji se říci žádný jiný obecný závěr k této otázce.

Mou poslední otázkou bylo, jaké jsou opěrné body ve víře seniora. Zde mi nejvíce posloužily rozhovory. Podle toho, co říkali zaměstnanci i obyvatelé domova, je patrné, že starší lidé velmi čerpají z pravidelných duchovních setkání, z bohoslužeb i z rozjímání nad určitým tématem. Tedy jinými slovy, senioři nechtějí prožívat svou víru zcela osamoceni, ale touží po možnosti přijít mezi jiné věřící osoby. S tím souvisí druhý opěrný bod, a tím je pravidelný program, jakýsi rituál. Dalo by se to také vyjádřit jako vnitřní radost, že se dotyčný má na co těšit.

Jsem si vědoma toho, že má práce má svá omezení a hranice. Hlavním cílem, který jsem si stanovila, bylo popsat situaci tak, jak ji vidí odborná literatura a dostupné dokumenty, které jsem měla k dispozici, a dokreslit situaci praktickou částí.

Mohu říci, že jsem se toho mnoho dozvěděla o dnes tak početné skupině občanů, kteří jsou nedílnou součástí společnosti.

Bibliografie

Primární literatura

- BALLING, Ludwig, Adalbert. *Zralé klasy se naklánějí*. Přel. M. Roubalová. 1.vyd. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1995. 87 s. ISBN 80-85527-89-8
- Bible*, Přel. Ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. 6.vyd. Česká Biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5
- ČESKÝ HELSINKÝ VÝBOR. *Standardy kvality sociálních služeb*. Praha: VR Atelier Praha, 2004.
- ERIKSON, Erik, H. *Osm věků v životě člověka*. Propsy, 1996. 22 s. Studijní materiál Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
- Evropská charta pacientů seniorů*. [online]. Čas. Bulletin – Odborový svaz zdravotní a sociální péče ČR. Přel. I. Holmerová. Dostupný z [www: <osz.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/06_1999/evropska_charta.html>](http://www.osz.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/06_1999/evropska_charta.html)
- HAMILTON, Ian, Stuart. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, s.r.o., 1999.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. 407 s. ISBN 80-7038-158-2
- HÄRING, Bernard. *Láska je víc než přikázání*. Přel. S. Láb, F. Ondráš. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 159 s. ISBN 80-7021-189-X
- HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, s.r.o., 1997.
- HOLM, Nils, G. *Úvod do psychologie náboženství*. Přel. K. Balcar. 1.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 1998. 157 s. ISBN 80-7178-217-3
- HOLOTA, Vladimír, Benedikt. *Hovory na nemocničním lůžku: Čtyři cesty*. 1.vyd. Praha: Zvon české katolické nakladatelství a vydavatelství. 1994. 179 s. ISBN 80-7113-112-1
- Charta základních práv a svobod starších občanů*. Senioři. Dokumenty týkající se seniorů [online]. Dostupný z [www: <www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>](http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3)
- KOPPOVÁ, Johana. *Starý Zákon – kniha pro dnešní dobu*. Přel. J. Veselá. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2003. 146 s. ISBN 80-7192-466-0
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. KACZMARCZYK, Stanislav. *Poslední úsek v životě člověka*. Praha: Návrat domů, 1995. 92 s. ISBN 80-85495-43-0
- Listina základních práv a svobod* [online]. 1992. Dostupné z [www: <www.psp.cz/docs/laws/listina.html>](http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html)

MARTINEK, Michael. et all. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok-Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. 176 s. ISBN 978-80-904137-2-6

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník A-P, R-Ž*. Praha: Kalich, evangelické nakladatelství, 1992.

SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1.vyd. Praha: Kalich, 1991. 264 s. ISBN 80-7017-276-2

SVATOŠOVÁ, Ludmila. *Hospice a umění doprovázet*. 2.vyd. Prah: Ecce Homo, 1995. 144 s. ISBN 80-902049-0-2

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. [online]. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. Dostupný z www.pecujici.cz/priruckyonline.shtml?x=197777

VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5

Sekundární literatura

Informační materiály domova v Krabčicích, které jsou rozdávány uchazečům o toto zařízení.

Diakonie ČCE, Výroční zpráva za rok 2007 – středisko pro seniory Krabčice

Pomocná literatura

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé*. Praha: Vyšehrad, 2003.

Zákon č. 108/2006 Sb. O Sociálních službách. [online]. Dostupný z [www.<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf>](https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf)

Zákon č. 198/ 2009 Sb. o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon). [online]. Dostupný z [www.<www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/35544/30044>](http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/35544/30044)

Příloha č. 1

Rozhovor s evangelickým farářem

1. Na jaké pozici v domově pracujete?

Pracuji jako farář, ale zaměstnancem domova nejsem. V krabčickém sboru mám uvedeno ve smlouvě, že mám v domově pracovat nějakých 8 hodin týdně, takže jsem jakýsi externista, který do domova pravidelně dochází.

2. Součástí Vaší práce jsou setkání s obyvateli. Které potřeby při těchto setkáních vnímáte jako nejdůležitější?

Nejvíce se cení rozhovor, je to přeci jen domov pro seniory a ti lidé nejvíce potřebují s někým mluvit. Mezi mé pravidelné činnosti v domově dále patří biblická hodina, a ta je také pro zúčastněné velice důležitá.

3. Jaké další činnosti patří do Vaší práce duchovního pro domov?

Když pomínu pohřby, které patří k poměrně častým aktivitám v domově, tak další mou prací je přítomnost u lůžka umírajícího, což je možná jedna z nejdůležitějších věcí, které v domově dělám. U spousty jiných věcí bych možná mohl být zastupitelný, ale u umírajícího ne. Mnozí z klientů nakonec tuto službu potřebují. Často cítím z jejich strany potřebu mé přítomnosti. Nedávno umírala jedna paní, a tam jsem cítil i jakousi odpověď, takže ta návštěva ve chvíli umírání je tam velmi potřeba.

4. Vnímáte víru a duchovní život člověka jako důležitou součást potřeb klientů?

To se samozřejmě liší člověk od člověka, ale u některých to vnímám velice silně, týden mívají obyvatelé rozfázovaný na pravidelné duchovní akce. Což jsou tedy pravidelné bohoslužby a biblické hodiny, na které chodí naprosto pravidelně. Duchovní rozměr života nabývá důležitosti ve chvílích, kdy docházejí síly, člověk začíná rekapitulovat život a více se nad těmito věcmi zamýšlí.

5. Vnímáte u obyvatel domova nějaký vývoj v jejich duchovním životě? Ať už je to vývoj kladný či záporný.

Může to být samozřejmě můj osobní dojem, ale u těch schopnějších obyvatel vnímám jakési hlubší pojetí víry, když se v našich rozhovorech dostáváme na nějaká vážnější témata. Také svou roli hrálo vzájemné seznamování, ale po určité době jsem se dostal s obyvateli k hlubším tématům. Samozřejmě na druhou stranu vývoj dolů bývá náhlý a velmi rychlý, u těchto klientů je důležitá samotná přítomnost. Nedávno umřela paní, která byla v domově v celku kratší dobu, byla aktivní a schopná. Její zdravotní i psychický stav šel poté velmi rychle dolů. Tam si člověk uvědomuje, že

toho druhého ztrácí. Ztrácí jeden po druhém opěrné body pro vzájemnou komunikaci. Zažívám tedy vývoj k lepšímu i k horšímu.

6. Myslíte si, že v domově v Krabčicích je dostatek místa určeného pro duchovní potřeby klientů?

Co se týče časového prostoru, tak mám téměř neomezené možnosti ze strany domova. Já jsem však farář na sboru, ne v domově, a někdy na ten domov nezbývá čas. Takže tam by se uživil jeden farář na plný úvazek. Co se týká prostoru v budově, tak je to s jednotlivými potřebami obyvatel různé. Máme zde kapli, a ta se dá velmi dobře využít k osobním rozhovorům a samozřejmě i k bohoslužbám. Ale pokud mluvíme o umírání, tak pro návštěvníky umírajícího i pro mě je to trošku problém. Jsou zde vícelůžkové pokoje, a pokud přijde návštěva ve večerních hodinách, je to problém, protože večer zde začíná velmi brzo a lidé chodí brzo spát. Je zajímavé, že lidé umírají spíše večer. Zaměstnance domova povzbuzuji i k tomu, aby mi zavolali i v noci, pokud je třeba vyrazit k umírajícímu, ale zatím se mi to ještě nestalo. Také je pravda, že umírání je proces, který probíhá několik hodin a najít ten moment, kdy je třeba duchovní, je pro zaměstnance zřejmě složitější. Ale přeci jen největší problém vnímám v těch vícelůžkových pokojích, na kterých není dostačující soukromí.

7. Myslíte si, že by se v domově uživil farář z jiné církve, třeba na podobný úvazek, na který jste tam Vy?

Hlavně si myslím, že každá pomoc je důležitá, a duchovní z katolické církve do domova dochází, měli jsme zde i husitskou farářku, ale husitů je v domově pramálo. Je také zajímavé, že většinou stejně chodí všichni na evangelické bohoslužby, přesto že obyvatelé mají výběr i jiných.

8. Tak jak máte možnost docházet do domova a spolupracovat s ním, myslíte si, že jsou obyvatelé s těmito duchovními službami spokojeni.

Je pravda, že jsem nikdy neslyšel přímou stížnost, ale to nemusí vůbec nic znamenat. Ale i to je pro mě určitý úspěch, někdy není snadné nikoho neurazit. Lidé se mi však zdají spokojeni, účast na bohoslužbách i biblických hodinách je permanentní. Je však evidentní, že nemám dostatek času právě na rozhovory, které jsou pro obyvatele nejcennější.

9. V domově jsou psychicky schopní obyvatelé, napadá Vás nějaká činnost, kterou by v rámci domovního duchovního společenství mohli dělat samostatně?

Bohužel se v současné době obyvatelé skládají spíše z těch méně schopných a ti, kteří síly mají, je ztrácejí, takže v tuto chvíli tam na samostatné aktivity není dostatek lidí. A taková je i budoucnost domova, takže duchovní služba se bude posouvat do trochu jiné dimenze. Daleko více se bude jednat o příchody duchovního za klientem a aktivita bude na něm.

Příloha č. 2

Rozhovor s aktivizační pracovnící

1. Na jaké pozici v domově pracujete?

Já jsem aktivizační pracovníce v ergoterapeutické dílně, která ovšem dále zahrnuje nejrůznější programy pro obyvatele a kulturní akce. Dále mám na starosti výzdobu domova a vytváření estetického image domova.

2. Které potřeby klientů považujete za nejdůležitější při své každodenní práci v dílně?

Já mohu obyvatelům nabídnout práci jako takovou. Je to práce v dílně, práci na pravidelných programech a potom akce, které celoročně děláme. Dále chodíme v pravidelných intervalech na výlety, vycházky. Zabýváme se zážitkovou terapií a velmi oblíbená je vzpomínková terapie.

Pokud bych měla říct, co mají obyvatelé nejraději, tak je to individuální. To, co je pro ně důležité, se odvíjí od toho, jak žili. Pokud někdo žil rád prací nebo měl rád různé ruční práce, nebo byl například kutil, tak miluje naši dílnu a velmi se tam zapojuje. Kdo je spíše milovníkem literatury, tak chodí rád na pravidelné předčítání, obyvatelé třeba již dobře nevidí, a proto tato aktivita dobře funguje. Odvíjí se to od celoživotních zájmů. Také máme hodně obyvatel ze zemědělství, tak ti rádi pracují ve skleníku a okopávají zahradu. Také máme obyvatele, kteří nejraději nedělají vůbec nic, v takovém případě ty aktivity stále nabízíme, ale většinou neuspějeme. Tam je dále důležité, že jsou obyvatelé v kolektivu, to je další důležitá funkce dílny.

3. Tak jak máte možnost již spoustu let v dílně s lidmi pracovat a pozorovat je, jak mají obyvatelé postavené duchovní potřeby v určitém žebříčku zájmů a hodnot?

Hlavně si myslím, že je důležité to, že náš domov je křesťanský a evangelický, což je také důležité, ale hlavní je tam křesťanství jako takové bez rozdílu příslušnosti k nějaké církvi. Takhle jsme to v představenstvu nastavili hned od začátku. Domov je pomoc lidem a jako taková to má být pomoc široké veřejnosti. Nebereme na zřetel jakousi „lepší klientelu“ nebo pouze evangelické seniory, ale je to služba pro širokou veřejnost.

Dále u obyvatel pozoruji, že ve vyšším věku se lidé vracejí ke svým kořenům. A i ti, kteří si v životě církve nebo víry jako takové moc nevšimli a teď domov potřebují, rádi a pravidelně chodí například na biblické hodiny. Zrovna teď máme v dílně pána, který je tady z vedlejší obce Rovné. Měl velmi vážnou nemoc, která ohrožovala jeho život, a po návratu z nemocnice je u nás v domově na tříměsíční terapii. Pán je u nás již třetí měsíc a již ví, že chce v domově zůstat na stálo. Strašně se mu tam líbí, najednou je pro něj velmi důležité, že je také evangelik, že může chodit na biblické hodiny a bohoslužby. A je velmi kladně překvapen, co všechno mu to přináší. Je to obrat, který u něj nastal po nemoci, protože dříve o církvi ani moc nevěděl.

Také ještě jiná práce je s lidmi, kteří jsou věřící celý život a domov najednou potřebují, tam se spolupracuje výborně. To je obrovský posun. Zapojení v dílně, při práci je automatické, je tam vidět obrovská snaha něco dále vytvářet. Ovšem nechci stavět nevěřící obyvatele na nižší kategorii, protože třeba neměli vůbec možnost víru poznat. Paní, která celý život ve svém sboru hrála na varhany, hraje i tady v domově a je to její důležitý úkol, a pokud tato paní bude moct hrát, takto chce přispívat k fungování bohoslužeb. Tito obyvatelé přijali domov za svůj opravdový domov, ve kterém chtějí dále fungovat po mnoha stránkách, také nám pomáhají vytvářet dobrou atmosféru v dílně, tvoří jakési gro naší dílny a na ně se dále nabalují další lidé, kteří se těmito svými sousedy nechali inspirovat. Pokud to mám shrnout, myslím si, že duch víry u nás je a pomáhá navodit přátelskou atmosféru.

4. Můžete konkrétně Vy naplňovat nějakou potřebu, která se týká duchovního života obyvatel?

Velmi se snažíme informovat obyvatele o všech bohoslužbách a biblických hodinách, aby na to nezapomněli, což se samozřejmě s ohledem na jejich věk stává. Program ergoterapeutické dílny jde samozřejmě stranou, pokud nějaký duchovní program probíhá, a je to tak správně. Někdo ovšem nedává přednost biblické hodině před dílnou. Máme tu paní, která si řekla, že jí je dobře každý den v dílně a modlí se sama večer a chodí na nedělní bohoslužby, ale dílnu má na prvním místě. Přístupy jsou různé. Ale biblické jsou opravdu velmi navštěvované a chodí i nevěřící obyvatelé, které přivedl někdo věřící a doprovodil ho na hodinu.

5. Je ve Vašem domově dostatek místa určeného pro duchovní potřeby klientů?

Když se dělal projekt hlavní budovy, tak jsme jezdili po nejrůznějších domovech v Čechách i v zahraničí a vždy byla v domově zbudovaná kaple. Rozhodli jsme se ji

proto do tohoto projektu také začlenit. Kaple je u nás v posledním patře v jakési klidnější zóně, je otevřená pro každého v každou denní i noční dobu.

A pokud bych měla říci, jestli je v domově dostatek časového prostoru pro duchovní potřeby, tak si myslím, že určitě. Ještě bych ráda doplnila, že kromě evangelických nedělních bohoslužeb jsou v pátek i katolické. Pokud bude duchovní program fungovat v tomto časovém rozmezí dále, tak bych na něm nic neměnila.

6. Jsou klienti s domovem v tomto ohledu spokojeni?

Samozřejmě, že někteří obyvatelé jdou do Krabčic bydlet právě proto, že je to evangelický domov. A řekla bych, že spokojení obyvatelé jsou.

Příloha č.3

Rozhovor s obyvatelkou domova

1. Můžete říci ve zkratce něco o svém životě?

Po válce jsem se toužila stát lékařkou, byla bych již šestou generací lékařů v naší rodině. Ale mezi tím jsme se seznámili s manželem, který studoval teologii. Manžel chtěl být velmi farářem a já jsem si říkala, že bych měla mít profesi, která by se k tomu hodila. Udělala jsem si katechetický kurz a u nás ve sboru jsem měla na starosti hlavně nedělní školu a děti vůbec. Také jsem měla na starosti návštěvy pacientů a v nemocnici a tak dále. To všechno jsem dělala hlavně do doby, než nám vyrostl syn a já jsem se vracela do zaměstnání.

Nějaký čas jsem učila klavír v hudební škole v Hlinsku. V padesátých letech jsem musela z hudební školy odejít a pracovala jsem ve stavebním podniku jako vedoucí zásobování, pak jsme se s manželem stěhovali na sbor v Kladně a stavební podniky v Kladně už mě nechtěli.

Musela jsem tedy hledat, co budu dělat dál. Jedna sestra ze sboru mě pomohla do kanceláře ve státním podniku Zelenina a ovoce. Pracovala jsem tam jako skladová účetní, k tomuto zaměstnání jsem si dodělávala večerně obchodní akademii. Tady jsem pracovala celkem 15 let, ke konci jsem pracovala v plánovacím oddělení, a to byl na konci čtvrtletí velký nápor. Velmi mě to unavovalo, a tak jsem potřebovala změnu. Díky jedné kamarádce, která odcházela od aerolinek, jsem tedy zaměstnání změnila a šla jsem na její místo do těch aerolinek a pracovala jsem jako vedoucí mezinárodního saldokonta, protože jsem uměla řeči. Byla to těžká práce, ale velmi zajímavá. Tam jsem byla až do penze.

Po manželově smrti jsem se dala do výboru světového dne modliteb jako obnovovatelka.

2. Jak dlouho v domově žijete?

Za pár dní to bude deset let, co žiju tady v domově v Krabčicích. Já jsem to měla v plánu jít do tohoto domova. Také zde dělal ředitele Mirek Erdinger a s tím jsem se znala, tak se mi sem chtělo o to víc. Také jsem tuto obec znala již za svobodna, protože manželův strýc tu byl farářem.

3. Jste tu spokojená?

No já jsem tu na vrchol spokojená. Dokud to šlo, tady v domově jsem hrála, dělala jsem bohoslužby i biblické hodiny.

4. A pokud bychom mluvily o duchovních službách v domově, jste tu spokojená?

Já nemůžu říct, že bych tady byla po této stránce nespokojená, ale také to nemůžu porovnávat se svým rodným sborem ve Střešovicích, kde jsem byla i kurátorkou. To byla kapitola sama pro sebe. Musím jen říct, že když tu byl jako ředitel Erdinger a jako pastorační pracovník Bob Ogola, tak to bylo perfektní. Od té doby jsou tady velké chyby a velké zlomy, které mě bolí. Sem tam mi to nedá a já musím něco říct, ale to je jako házet na stěnu hrách. Takže já si žiju podle svého, pravidelně chodím na biblickou, na bohoslužby. O Vánocích jsem se zlobila kvůli bohoslužbám, protože nechtěli dělat bohoslužby na Nový rok. Byla jsem rozzlobená a řekla jsem bratru faráři, že jestli tady nebudou bohoslužby ani na Silvestra ani druhý den, takže je udělám sama. Já jsem si všechno připravila a udělala, on mě nechal všechno připravit, aby na poslední chvíli na bohoslužby dorazil.

Bratr farář je velice milý a velice dobrý člověk, ale velice líný. Já jsem si představovala, podle toho jak to dělal můj manžel, že první jeho věci bude chodit po návštěvách, aby se řádně seznámil, a přitom si urovná adresář. No, a jestli tady navštívil 3 nebo 4 lidi, to bylo všechno. Když jsme mu připomínali lidi z přilehlých vesnic, tak řekl, že se tam chystá, ale nedorazí tam nikdy. Myslím, že je to stejné na sboru jako v Diakonii. On udělá bohoslužby, biblické, ale často se stane, že ta biblická odpadá. Někdy jsem tu biblickou i za něj udělala, teď už nedělám nic. Musím říct, že dělá jenom to nejnужnější. A přitom farář patří mezi zásadní pracovníky domova, kteří by ho měli vést. Takže toto mi tu vadí.

5. Jaké možnosti zde jako obyvatelé máte v tomto ohledu, co byste zde ještě mohli dělat?

Po té duchovní stránce já počítám, že už těžko něco rozjedeme, protože ty lidi jsou stále starší a starší. Je nás tu stále méně schopných, ale na bohoslužbách se vždy sejdem všichni. I když někdy přijdou někdy nepřijdou, ale to je spíše chyba pečovatelek, které se sice řídí podle toho, co obyvatelé chtějí, ale záleží na tom, jak se jich na to zeptají. Jestli kladně nebo záporně. Takže o vylepšování už se mluvit nedá, ale stačilo by, kdyby dobře fungovalo to, co tu bylo nastaveno. A kdyby se farář více staral o lidi a byl častěji mezi nimi. Nejezdí za lidmi do nemocnice například. Tohle je právě veliká chyba, ten kontakt je tu úplně vyrušený.

6. Ovlivnil Vás v tomto ohledu pobyt v domově?

To asi současný domov ne, mám kontakt se sborem, ve kterém jsem žila.

Příloha č. 4

Rozhovor s obyvatelkou domova

Paní byla profesí ekonomkou, vždy však toužila být učitelkou. Provádala se za evangelického faráře, takže celý život s ním působila na sboru. Celý život je věřící a v domově žila s manželem, který měl Alzheimerovu nemoc, dnes zde žije sama, manžel nedávno zemřel.

Jak dlouho v domově žijete?

Už to budou čtyři roky.

Jste tu spokojená?

Celkově jsem s domovem spokojená, teď jsem se zapojila i do představenstva, byla jsem zvolená jako náhradník do dozorčí rady. Snažím se být užitečná, když někdo potřebuje překládat z Němčiny, taky biblické hodiny jsem mnohokrát vedla. Takže to tu jsem spokojená

A s duchovními službami jste spokojená?

Máme teď faráře, takže to je lepší, já už se nemusím angažovat, na všechny duchovní programy chodím, ale zájem se mi zdá takový nízký. Celkově v domově jako takovém. Na bohoslužby chodí méně lidí. Udivuje mě jak málo lidí tu chodí do kostela, přitom tu byl tak obrovský sbor, mám pocit, že je to propojené. Nejde to na sboru, nejde to ani moc v domově.

Jaké možnosti zde s ohledem na duchovní život máte?

V úterý a ve čtvrtek je ta biblická hodina a v týdnu také bohoslužby. A na tu biblickou hodinu chodí méně lidí než dříve. Představovala jsem si, že v tomto domově to bude větší obecenství nebo společenství. Když nás pan farář nabádá,

abychom si všímali těch opuštěných, kteří tu s námi žijí, tak se o to snažím, ale většinou dotyčný nemá zájem, tak nevím.

Ovlivnil vás v tomto ohledu nějak pobyt v domově?

No to vyloženě ne, ale pořád jsme byli s mužem rádi, že tu můžeme být v křesťanském společenství. S mužem jsme byli pořád a i za špatného počasí jsme se na bohoslužby nějak dopravili. Doma bychom se neměli možnost dostat tak často na biblické hodiny. To, že mám tady dostupné všechno, co bych doma už s holí sama nezvládla, je bezvadné.

Chtěla byste něco změnit? Vylepšit?

Myslela jsem si, že bychom si udělali takový kroužek, něco bychom si přečetli z kázání nebo z nějaké pěkné knihy a mohli si o tom rozmlouvat. Chodím teď v neděli odpoledne na luštění křížovek, naposledy jsem tam přečetla takový příběh jen lehce s křesťanským zaměřením a moc se to líbilo.

Příloha č. 5

Rozhovor s ředitelem domova

Současný ředitel domova vede domov již 5 let.

Které potřeby klientů Vám připadají jako nejdůležitější?

Určitě jedna z nejdůležitějších potřeb je soukromí. Tím, že máme dvouúžlkové pokoje, tak mnoho lidí tady to soukromí nemá. K tomu patří vlastní sanitární zařízení. Další bych jmenoval potřebu kontakt s druhým člověkem, potřeba vliďného kontaktu ze strany toho personálu. Když přijede na návštěvu rodina, tak je samozřejmě milá a vliďná, ale vztah mezi personálem a obyvateli je zvláštní, vidí se každý den a určitý vztah se vytváří. Další velmi důležitá potřeba je kontakt s vnějším světem. Mít možnost jednou za čas se dostat alespoň tady do vesnice. Občas děláme tematický zájezd do nákupního střediska. Nejde jen o sortiment toho, co si koupí tam a ne v místním obchodě, ale mají i možnost porovnat ceny, porovnat si jak to teď vypadá s cenami obecně, v nákupním centru je hodně lidí, musejí se tam zorientovat.

Zařadil byste do této hlavní skupiny potřeb i potřeby duchovní?

Připadá mi to hodně důležité pro lidi, kteří ve víře žili celý život. Zvláštní je, že sem přicházejí lidé, kteří s vírou celý život nepřišli do kontaktu, a přesto to pro ně tady má nějakou váhu. Například bohoslužeb se účastní přesto, že mnoha věcem úplně nerozumí. Ale nevím, jestli bych to zařadil do té hlavní skupiny potřeb. Ten, kdo byl

zvyklý žít živě v církvi, pro toho je to hodně důležité, u těch ostatních to těžko odhaduji. Neumím to ani říct jednoznačně ve chvílích, kdy člověk odchází ze života, protože většinou duchovního k lůžku volá personál, ne samotný dotyčný.

Jaké máte Vy osobně možnosti duchovní potřeby obyvatel naplňovat.

Z hlediska organizace aktivit domova určitě mám možnosti tyto potřeby naplňovat. Kontakt s místním evangelickým sborem jde přese mne, takže jaké podmínky tomu faráři vykomunikují, takové možnosti tady v domově bude mít. Občas také zastupuji faráře při biblických hodinách. Jezdím občas i za obyvateli do nemocnice, většinou s sebou беру Bibli a otevírám možnost i společné modlitby.

Vnímáte u klientů nějakou změnu v přístupu k víře během doby, co jsou v domově? Ať už je to změna kladná či záporná.

Všimnul jsem si jedné věci. Lidé, kteří sem přicházejí a žijí tady, jsou zde v určitém skleníkovém prostředí. Lidé z různých sociálních vrstev, z různých rodin, z různých koutů republiky zde najednou žijí pohromadě a mají stejný režim. Takže pocit té sociální kontroly nebo pocit, že ti ostatní mně sledují, se projevuje i ve vztahu k víře. Lidé zde více chodí na bohoslužby než třeba chodili v době, kdy ještě žili samostatně doma.

Je ve Vašem domově dostatek místa pro duchovní potřeby klientů?

Tím, že dříve tu byl zaměstnaný farář, který se věnoval pouze obyvatelům, tu bylo daleko více možností pro obyvatele si s ním promluvit. Teď je tu farář jen na nějakých 8 hodin týdně a má spoustu práce na místním sboru, takže z tohoto hlediska to bývalo lepší. Toho prostoru pro duchovního by tu mohlo být daleko více. Přejde mi to i proto, že pozice farářů nebo duchovních pracovníků není v těchto zařízeních jasně vymezena, přitom tam pravidelně chodí.

Myslíte si, že jsou zde klienti spokojeni? S domovem jako takovým?

Určitě musím říct, jak kdo je spokojený a jak s čím také. Další jasná věc je ta, že to tu není doma. Lidé se také musí přizpůsobit nějakému režimu. Ale doufám, že lidé jsou spokojeni.